

Formatief evalueren op RSG de Borgen

*De invloed van formatief evalueren op de motivatie van
tl-leerlingen die zijn blijven zitten*

Student: Marianne Nijhuis (s3393526)

Begeleider: Prof. Dr. A.E.M.G Minnaert

Tweede beoordelaar: dr. R. van der Ploeg

Rijksuniversiteit Groningen

Faculteit der Gedrags- en Maatschappijwetenschappen

Bachelorthese Pedagogische wetenschappen

10 januari 2022

Inhoudsopgave

Abstract	3
Inleiding	4
Theoretisch kader	6
<i>Summatief en formatief evalueren</i>	6
<i>Motivatie</i>	6
<i>De zelfdeterminatie theorie</i>	7
<i>Het effect van formatief evalueren op motivatie</i>	8
<i>Het effect van zittenblijven op motivatie</i>	9
<i>Formatief evalueren en motivatie van zittenblijvers</i>	10
<i>RSG de Borgen</i>	10
Methode	12
<i>Onderzoekdesign</i>	12
<i>Respondenten</i>	12
<i>Meetinstrument</i>	12
<i>Procedure</i>	13
<i>Data-analyse</i>	14
Resultaten	15
Docenten	15
<i>Mening wat betreft formatief evalueren</i>	15
<i>Huidige stand van zaken omtrent evalueren</i>	15
<i>Waar lopen docenten nu tegen aan?</i>	18
<i>Motivatie van leerlingen die zijn blijven zitten</i>	19
<i>Verwachte ervaring met formatief evalueren</i>	19
Leerlingen	22
<i>Mening wat betreft evalueren</i>	22
<i>Huidige stand van zaken omtrent evalueren</i>	22
<i>Motivatie van zittenblijvers</i>	22
<i>Mening over formatief evalueren</i>	23
Conclusie	24
Docenten	24
<i>Mening wat betreft formatief evalueren</i>	24
<i>Huidige stand van zaken omtrent evalueren</i>	24
<i>Waar lopen docenten nu tegen aan?</i>	24
<i>Motivatie van leerlingen die zijn blijven zitten</i>	25
<i>Verwachte ervaring met formatief evalueren</i>	25

Leerlingen	26
<i>Mening wat betreft evalueren</i>	26
<i>Huidige stand van zaken omtrent evalueren</i>	26
<i>Motivatie van zittenblijvers</i>	26
<i>Mening over formatief evalueren</i>	26
Discussie	28
<i>Sterke punten en beperkingen onderzoek</i>	29
<i>Aanbevelingen voor vervolgonderzoek</i>	30
Literatuurlijst	31
Bijlage 1 – Interviewleidraad docenten	35
Bijlage 2 – Interviewleidraad leerlingen	37
Bijlage 3 – Samenvatting en thematische analyse interviews	39
<i>Interviews met docenten</i>	39
<i>Samenvatting interview docent 1</i>	40
<i>Samenvatting interview docent 2</i>	43
<i>Samenvatting interview docent 3</i>	45
<i>Interview met leerlingen</i>	47
<i>Samenvatting interview twee leerlingen</i>	48

Abstract

The current thesis investigated the influence of formative assessment on motivation of secondary school grade retention students in their second year. Hence, the following research question was the core of this thesis: ‘What influence does formative assessment have on the motivation of grade retention students in prevocational education?’. The information for the data analysis was collected during semi-structured interviews with three teachers and two grade retention students. Thereafter, the interviews were summarized and thematically analyzed by using codes and subcodes to label different parts of the summaries. Results show that the school is experimenting with formative assessment, but still has difficulties implementing it completely. Several teachers use online formative assessment programs and recently the school established a workgroup of four teachers to learn more about formative assessment. The main concerns when it comes to formative assessment are the big group sizes and lack of schooling for all teachers. Furthermore, results show that there are indications that formative assessment has a positive influence on grade retention students’ motivation, because students gain more insight in their learning process. However, definite statements on the influence of formative assessment on grade retention students’ motivation cannot be made, because of the limitations of the current study.

Inleiding

Per jaar blijft gemiddeld zes procent van de leerlingen in het voortgezet onderwijs zitten (OCO, 2018). Omdat een groot deel van de zittenblijvers geen diploma haalt op het niveau waar ze op zijn blijven zitten, wordt de effectiviteit van zittenblijven in twijfel getrokken. Leerlingen die blijven zitten volgen opnieuw hetzelfde programma met dezelfde leerstof, wat vaak demotiverend werkt en onderliggende problemen worden hierdoor niet opgelost (Van de Koppel, 2015). Daarbij kijken scholen vaak in eerste instantie naar het falen van de leerling en niet of onvoldoende naar de kwaliteit van de lessen, het leerproces en de leerlingbegeleiding. Scholen zijn nog weinig bezig om zittenblijvende leerlingen onderwijs en begeleiding op maat aan te bieden (Inspectie van het onderwijs, 2015). Om leerlingen onderwijs en begeleiding op maat te kunnen aanbieden zou formatief evalueren een uitkomst kunnen bieden.

Formatief evalueren biedt docent en leerlingen immers inzicht in het leerproces. De docent kijkt waar de leerling staat in zijn of haar leerproces en geeft gerichte instructie om hem of haar verder op weg te helpen. Formatief evalueren zorgt er zo voor dat leerlingen onderwijs op maat krijgen (SLO, 2021). Uit onderzoek is gebleken dat formatieve evaluatie een waardevolle manier is voor leerlingen om meer kennis en begrip van de stof te ontwikkelen. Bij formatief evalueren nemen leerlingen de verantwoordelijkheid over hun eigen leerproces op zich en focussen zij zich niet alleen op het halen van een goed cijfer (Ozan & Kincal, 2018). Formatief evalueren maakt leerlingen bewust van hun eigen leren. Zo krijgen ze te weten hoe veel ze van bepaalde stof begrijpen en waar meer studie nodig is (Weurlander, Söderberg, Scheja, Hult & Wernerson, 2012). Leerkrachten geven aan dat formatief evalueren de leerprestaties van leerlingen verbetert. Daarnaast zou formatieve evaluatie voor meer intrinsieke motivatie zorgen bij leerlingen (Weurlander et al., 2012). Ook uit het onderzoek van Veldman (2020) blijkt dat leerkrachten meer betrokkenheid en intrinsieke motivatie zien bij leerlingen, omdat er gewerkt wordt met doelen.

Om intrinsiek gemotiveerd te zijn moet volgens de zelfdeterminatie theorie van Deci en Ryan (2000) aan drie psychologische basisbehoeften worden voldaan, namelijk: het gevoel van autonomie, van competentie en van verbondenheid. Met formatief evalueren zou aan deze drie basisbehoeften tegemoetgekomen kunnen worden. Leerlingen zouden namelijk door de verantwoordelijkheid te nemen over hun leerproces een gevoel van autonomie kunnen krijgen. Een gevoel van competentie zou gecreëerd kunnen worden doordat de leerling succes ervaart en een gevoel van verbondenheid zou kunnen ontstaan doordat er sprake is van interactie tussen

docent en leerling. Omdat leerlingen die blijven zitten in het voortgezet onderwijs meestal gedemotiveerd zijn (Kretschmann, Vock, Lüdtke, Jansen & Gronostaj, 2019; Van Vuuren & Van der Wiel, 2015), wordt er in dit onderzoek gekeken of leerlingen weer meer gemotiveerd zijn wanneer ze inzicht krijgen in hun leerproces en dus weten waar ze aan kunnen werken. Hierbij zal gekeken worden naar de perceptie van docenten en leerlingen op de motivatie.

Dit onderzoek was in eerste instantie gericht op havoleerlingen uit leerjaar vier, omdat het percentage zittenblijvers in havo het hoogst is (CBS, 2017) en de meeste havoleerlingen blijven zitten in hun voorlaatste leerjaar. Slechte cijfers in dit jaar zijn namelijk een slechte uitgangspositie voor het examenjaar (RTL nieuws, 2017). Echter, vanwege de omstandigheden omtrent corona bleek het alleen mogelijk te zijn om tweedejaars tl¹-leerlingen te interviewen. De tl-leerlingen die zijn geïnterviewd zijn weliswaar afgestroomd van havo naar tl. Het onderzoek is uitgevoerd bij de Nijeborg van scholengemeenschap RSG de Borgen. Sinds december 2019 werkt RSG de Borgen samen met de Rijksuniversiteit Groningen en met hoogleraar Alexander Minnaert. In samenwerking met Alexander Minnaert heeft RSG de Borgen een onderwijskundige visie ontwikkeld, namelijk dat een brede ontwikkeling van iedere leerling centraal staat en dat er samen gezorgd moet worden dat iedere leerling de ruimte krijgt om zich optimaal te ontplooien (RSG de Borgen, 2020). Het is relevant om onderzoek te doen naar formatief evalueren en de invloed hiervan op motivatie, omdat leerlingen die gemotiveerd zijn meer kans hebben om een diploma te halen op het niveau waar ze op zitten. Motivatie om te leren is namelijk essentieel voor het succes van een student (Simon, 2019). In de literatuur is daarnaast nog weinig bekend over formatief evalueren en de invloed hiervan op de motivatie van leerlingen die zijn blijven zitten. De onderzoeksvraag die centraal staat in deze bachelor thesis is als volgt: ‘Welke invloed heeft formatief evalueren op de motivatie van tl-leerlingen die zijn blijven zitten?’

Na de inleiding worden in het theoretisch kader enkele relevante begrippen en reeds bekende literatuur uiteengezet. Daarna wordt in de methode uitgelegd op welke wijze het onderzoek heeft plaatsgevonden. Vervolgens zullen de resultaten per thema in kaart worden gebracht met daaropvolgend een conclusie en tot slot volgt een discussie.

¹ Tl staat voor theoretische leerweg en is een van de vier leerwegen in het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo). Deze leerweg wordt ook wel mavo genoemd. Leerlingen kunnen na het afronden van Tl verder leren op mbo of doorstromen naar havo.

Theoretisch kader

Summatief en formatief evalueren

Evalueren is het geven van oordelen over de kwaliteit van de prestaties van leerlingen (Weurlander et al., 2012). Evaluatie in het onderwijs is erg belangrijk voor de ontwikkeling van leerlingen en voor het ondersteunen van het leren (Taras, 2008). In het onderwijs wordt onderscheid gemaakt tussen summatieve evaluatie en formatieve evaluatie. Bij summatieve evaluatie wordt er gekeken naar de prestaties van leerlingen. Summatieve evaluaties meten wat een leerling geleerd heeft en de kwaliteit van het leren. De prestaties van leerlingen worden afgemeten tegen bepaalde standaarden (Dixson & Worrell, 2016). Een summatieve beoordeling is vaak een eindbeoordeling in de vorm van een cijfer (Sanders, 2011). Bij formatieve evaluatie wordt er gekeken naar het leerproces van de leerling. Leerlingen worden bewust gemaakt van de kloof tussen het uiteindelijke leerdoel en hun huidige kennis en begrip (Boston, 2002). Formatief evalueren helpt leerlingen door middel van feedback en feedforward acties te ondernemen die nodig zijn om de kloof te overbruggen, het leerdoel te bereiken en om zo dus effectiever te studeren. De leerling wordt namelijk geïnformeerd over wat de leerdoelen zijn, waar hij of zij staat in relatie tot deze leerdoelen en wat gedaan kan worden om de prestaties te verbeteren. Feedback wordt vaak gegeven om uit te leggen waarom een bepaald cijfer gegeven is en laat de leerling dus terugblikken. De feedback die gegeven wordt om leerlingen duidelijk te maken welke stappen ze kunnen nemen om hun prestaties te verbeteren wordt feedforward genoemd (Wheatley, McInch, Fleming & Lord, 2015). Het uiteindelijke doel van formatief evalueren is om gradueel de prestaties van leerlingen te verbeteren (Dixson & Worrell, 2016). Een verschil tussen de twee vormen van evaluatie is dat formatief evalueren frequent plaatsvindt tijdens het leren, terwijl summatief evalueren na het leren gebeurt (Sanders, 2011).

Motivatie

Gemotiveerd zijn betekent bewogen zijn om iets te doen (Deci & Ryan, 2000). Motivatie is een drive of impuls van mensen die gedrag kan veroorzaken, vormgeven en organiseren. Het kan gezien worden als pogingen die mensen doen om aan behoeften tegemoet te komen. De motivatie om te leren is de algemene drijfveer van leerlingen die het leren richting geeft om zo de verwachte leerdoelen te kunnen bereiken (Minnaert & Odenthal, 2018). Wanneer leerlingen erg gemotiveerd zijn, worden goede leeruitkomsten verwacht (Wardani, Gunawan, Kusumaningru, Benty, Sumarsono, Nurabadi & Handayani, 2020).

Deci en Ryan (2000) maken onderscheid gemaakt tussen intrinsieke en extrinsieke motivatie. Intrinsieke motivatie refereert naar het ondernemen van activiteiten, omdat deze op zichzelf interessant zijn om te doen (Schuit, de Vrieze & Slegers, 2011). Een leerling kan bijvoorbeeld gemotiveerd zijn om huiswerk te doen vanuit nieuwsgierigheid of interesse of omdat hij of zij de waarde ervan inziet (Deci & Ryan, 2000). Leerlingen die intrinsiek gemotiveerd zijn laten een grote betrokkenheid en activiteit zien bij het leren (Wardani et al., 2020). Het is volgens Deci en Ryan (2000) belangrijk om factoren te vinden die de intrinsieke motivatie van leerlingen kan versterken. Extrinsieke motivatie refereert naar activiteiten die ondernomen worden vanuit andere drijfveren dan het bezig zijn met de activiteit zelf (Schuit et al., 2011). Zo kan een leerling bijvoorbeeld gemotiveerd zijn om huiswerk te maken omdat hij of zij goedkeuring van een docent wil of omdat een goed cijfer verwacht wordt (Deci & Ryan, 2000). In de zelfdeterminatie theorie wordt van verschillende levels van extrinsieke motivatie gesproken. Wanneer de activiteit meer als persoonlijk nuttig en belangrijk wordt ervaren, spreken we van autonome motivatie (Niemic & Ryan, 2009). Leerlingen die intrinsiek gemotiveerd zijn leren over het algemeen beter dan leerlingen die extrinsiek gemotiveerd zijn (Wardani et al., 2020).

De zelfdeterminatie theorie

De zelfdeterminatietheorie van Deci en Ryan (2000) behoort tot een van de belangrijkste motivatietheorieën. Volgens deze theorie zijn er drie psychologische basisbehoeften die ten grondslag liggen aan de motivatie van mensen. Met de drie psychologische basisbehoeften worden de behoefte aan autonomie, competentie en verbondenheid bedoeld (Deci & Ryan, 2000). Het gevoel van autonomie verwijst naar het ervaren van het eigen gedrag als vrijwillig en als iets waar men zelf achter staat. Leerlingen kunnen zich autonoom voelen wanneer zij er zelf voor kiezen om tijd en energie te steken in hun studie (Niemic & Ryan, 2009). Het gevoel van competentie refereert naar de ervaring van effectief gedrag (Niemic & Ryan, 2009). Mensen willen het gevoel hebben dat ze in staat zijn om activiteiten goed te doen (Schuit et al., 2011). Leerlingen kunnen zich competent voelen als zij zijn opgewassen tegen de uitdagingen van hun schoolwerk (Niemic & Ryan, 2009). Het gevoel van verbondenheid verwijst naar het gevoel diepgaande, bevredigende sociale relaties te hebben (Vansteenkiste & Neyrinck, 2012). Leerlingen kunnen het gevoel van verbondenheid bijvoorbeeld ervaren wanneer ze het gevoel hebben dat hun docent hen leuk vindt, respecteert en waardeert (Niemic & Ryan, 2009). Bevrediging van de drie basisbehoeften brengt persoonlijke groei en intrinsieke motivatie

teweeg, terwijl frustratie van de drie basisbehoeften geassocieerd wordt met verminderde motivatie, prestaties en een verminderd algemeen welzijn (Deci & Ryan, 2000). Bevrediging van de behoefte aan autonomie, competentie en verbondenheid is essentieel om te groeien van niet-gemotiveerd zijn, extrinsiek gemotiveerd zijn naar meer autonome, intrinsieke motivatie (Niemiec & Ryan, 2009; Minnaert & Odenthal, 2018).

Het effect van formatief evalueren op motivatie

Weurlander et al. (2012) geven aan dat formatief evalueren leerlingen motiveert om te leren, hen bewust maakt van wat ze al geleerd hebben en waar ze nog aan kunnen werken. Op deze manier zorgt formatief evalueren voor verbetering in het leren. Uit onderzoek is gebleken dat feedback die gegeven wordt bij formatieve evaluatie voor motivatie en betere prestaties zorgt wanneer het gericht is op leren en verbetering van het leren in plaats van op cijfers (Nolen, 2011). Wat betreft motivatie dient formatief evalueren aan de ene kant als een externe motivator voor studenten. Leerlingen voelen druk om te studeren voor de evaluatie en geven aan dat stress of een deadline hen motiveert om te studeren. Formatief evalueren prikkelt dus extrinsieke aspecten van motivatie. Het gaat hierbij over het hoogste level van de extrinsieke motivatie behorende bij de autonome motivatie, omdat de druk die studenten voelen gericht is op persoonlijk nut en belang (Minnaert & Odenthal, 2018). Het voelen van druk en het ervaren van stress heeft achtereenvolgens effect op het studeren voor de evaluatie. Wanneer er meerdere momenten van formatieve evaluatie zijn, lijken leerlingen consistentere te studeren (Weurlander et al., 2012). Aan de andere kant zorgt formatief evalueren voor intrinsieke motivatie. Leerlingen ontwikkelen meer interesse in de vakken doordat ze er meer voor leren. Leerlingen geven aan informatie beter te kunnen onthouden wanneer ze geïnteresseerd zijn in een vak (Weurlander et al., 2012).

Uit onderzoek van Clark (2012) is gebleken dat formatief evalueren ervoor kan zorgen dat leerlingen een zelfregulerende manier van leren ontwikkelen. Zo leren ze onder andere te plannen, opdrachten te analyseren, doelen te stellen, hun gedrag, emoties en motivatie te monitoren en te reflecteren op feedback. Zelfregulerende leerlingen hebben een sterk gevoel van zelfredzaamheid die ervoor zorgt dat ze effectief kunnen studeren. Als leerlingen actief betrokken zijn in hun eigen leerproces, kunnen ze het gevoel ontwikkelen dat ze capabel zijn om eigen doelen te stellen en hun eigen leren te reguleren. Het ontwikkelen van een zelfregulerende aanpak in het studeren zorgt voor meer autonome motivatie en betere leerprestaties. Wanneer leerlingen namelijk zelfregulerende strategieën kunnen toepassen op

opdrachten, kunnen ze hier meer affiniteit mee krijgen en zo meer intrinsiek gemotiveerd raken (Clark, 2012).

Ozan en Kincal (2018) geven aan dat leerlingen zich succesvol voelen wanneer ze beoordeeld worden op hun eigen succes en daarin niet vergeleken worden met anderen. Dit zorgt er vervolgens voor dat leerlingen beter leren en dat hun leerprestaties verbeteren. De beloningen die leerlingen krijgen op verbeteringen in hun leerprestaties hebben weer een positief effect op de autonome motivatie van studenten. Het gevoel succesvol te zijn en een gevoel van zelfredzaamheid zijn gelinkt aan het gevoel van competentie, een van de drie basisbehoeften volgens de zelfdeterminatie theorie. Een gevoel van competentie zorgt voor meer autonome, intrinsieke motivatie (Hondrich, Decristan, Hertel & Klieme, 2018)

Verder blijkt uit onderzoek dat monitoren en scaffolding bij formatief evalueren een positief effect hebben op de intrinsieke motivatie. Monitoren houdt in dat docenten feedback geven op de huidige stand van het leerproces met betrekking tot de leerdoelen. Scaffolding is het proces waarbij docenten leerlingen helpen volgende stappen te nemen door richting en advies op maat te geven. Docenten zijn bij formatief evalueren dus erg betrokken bij hun leerlingen, waardoor leerlingen een gevoel van verbondenheid met de docent kunnen ontwikkelen (El, Tillema & van Koppen, 2012). Een gevoel van verbondenheid is een van de drie basisbehoeften die voor meer autonome, intrinsieke motivatie kan zorgen (Deci & Ryan, 2000).

Het effect van zittenblijven op motivatie

Naar het effect van zittenblijven op motivatie is nog niet veel onderzoek gedaan. De uitspraken die erover worden gedaan zijn verschillend. Aan de ene kant blijkt dat zittenblijven de motivatie van leerlingen verhoogt, omdat leerlingen eindelijk succes ervaren en daarbij ook positieve feedback krijgen. Dit zou komen doordat er extra tijd aan deze leerlingen wordt besteed en zij al bekend zijn met de stof. Leerlingen kunnen het zittenblijven zien als een nieuwe, frisse start, waardoor ze hun leergedrag aanpassen en hun academische betrokkenheid vergroten (Goos, Van Damme, Onghena, Petry, & de Bilde, 2013). Aan de andere kant blijkt uit het onderzoek van Kretschmann, Vock, Lüdtke, Jansen en Gronostaj (2019) dat zittenblijven een negatief effect heeft op de motivatie van leerlingen. Leerlingen eindigen een schooljaar met het idee dat ze een van de weinigen zijn die blijven zitten, wat voor een gevoel van falen zorgt. Leerlingen gaan twijfelen aan hun eigen capaciteiten en kunnen gevoelens van stress en frustratie ontwikkelen, wat uiteindelijk hun zelfbeeld en motivatie om te leren kan aantasten. Daarnaast

blijkt dat sommige ouders teleurgesteld zijn wanneer hun kind blijft zitten. Dit zou ook de motivatie van leerlingen kunnen verminderen (Kretschmann et al., 2019). Ondersteuning van ouders en het vertrouwen van ouders in hun kind heeft namelijk invloed op het zelfbeeld van leerlingen (Gniewosz, Eccles, & Noack, 2015; Spinath & Spinath, 2005),

Formatief evalueren en motivatie van zittenblijvers

Over het effect van formatief evalueren op de motivatie van leerlingen die zijn blijven zitten is nog weinig bekend. In het VO-raad rapport (2018) wordt over zittenblijven wel genoemd dat formatief evalueren ervoor zorgt dat leerlingen zich blijven ontwikkelen. Goede feedback op wat de leerling geleerd heeft kan de motivatie van de leerling versterken en geeft richting aan verdere ontwikkeling.

Verder blijkt uit onderzoek dat leerlingen die betrokken zijn bij hun studie meer kans hebben om succesvol te zijn (Chen, Lattuca & Hamilton, 2008; Hattie, & Anderman, 2013). De manier waarop onderwijs gegeven wordt kan bijdragen aan de betrokkenheid van leerlingen bij hun studie (Tight, 2019). Een manier om meer betrokkenheid van leerlingen te bewerkstelligen is om leerlingen actief betrokken te laten zijn in hun leerproces. Actief leren moedigt de autonomie van leerlingen aan en creëert een band tussen leerlingen en de school, wat uiteindelijk de betrokkenheid van leerlingen vergroot (Tinto, 1998). Bij formatief evalueren zijn leerlingen actief betrokken bij hun leerproces, omdat ze nadenken over hun eigen leren en over effectieve manieren van leren (OECD, z.d.). Formatief evalueren zou dus voor meer betrokkenheid en wellicht meer (autonome) motivatie kunnen zorgen voor leerlingen die zijn blijven zitten. Betrokkenheid is namelijk een kenmerk van intrinsieke motivatie (Wardani et al., 2020).

In het onderzoek van Boston (2002) wordt genoemd dat formatief evalueren in het bijzonder kan helpen bij leerlingen die minder goed presteren. Formatief evalueren benadrukt namelijk dat leerlingen zichzelf door inzet kunnen verbeteren in plaats van dat ze een onvermogen hebben tot leren. Formatief evalueren kan zo voorkomen dat leerlingen ontmoedigd raken en niet meer verder willen leren.

RSG de Borgen

Om formatief evalueren en de invloed hiervan op de motivatie van zittenblijvers nader te bekijken zal onderzoek gedaan worden op RSG de Borgen. Sinds december 2019 werkt RSG de Borgen samen met de Rijksuniversiteit Groningen en met hoogleraar Alexander Minnaert.

Een belangrijke uitspraak van Alexander Minnaert is: ‘leren is iets anders dan presteren’. Op basis van deze uitspraak heeft RSG de Borgen in samenwerking met Alexander Minnaert een onderwijskundige visie ontwikkeld, namelijk dat een brede ontwikkeling van iedere leerling centraal staat en dat er samen gezorgd moet worden dat iedere leerling de ruimte krijgt om zich optimaal te ontplooien (RSG de Borgen, 2020). In samenwerking met de Rijksuniversiteit Groningen zijn op RSG de Borgen de eerste stappen gezet in de implementatie van formatief evalueren. RSG de Borgen is er namelijk van overtuigd dat leerlingen meer successen ervaren, wanneer zij geïnspireerd en uitgedaagd worden om te leren. Uit voorgaande onderzoeken van bachelor studenten onder leiding van prof. dr. Alexander Minnaert blijkt dat docenten formatief evalueren als mogelijkheid zien om de motivatie van leerlingen te verhogen, maar dat ze nog aan het begin van het implementatieproces staan (RSG de Borgen, 2021). Vanuit deze informatie wordt in dit onderzoek nader onderzoek gedaan naar de huidige stand van zaken omtrent formatief evalueren en naar de perceptie op de invloed van formatief evalueren op de motivatie van zittenblijvers. De keuze om dit onderzoek specifiek te richten op zittenblijvers komt voort uit het feit dat uit de genoemde onderzoeken in de inleiding blijkt dat zittenblijvers meer gedemotiveerd zijn.

Methodie

Onderzoeksdesign

Om antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvraag: *‘Welke invloed heeft formatief evalueren op de motivatie van tl-leerlingen die zijn blijven zitten?’* is gekozen voor een kwalitatief onderzoek. De kwalitatieve data is verkregen door semigestructureerde interviews af te nemen bij docenten en leerlingen. Middels deze interviews willen we in kaart brengen wat de perceptie is van docenten en leerlingen op formatief evalueren evenals op de invloed hiervan op de motivatie van leerlingen die zijn blijven zitten. Om een volledig beeld te vormen van alle betrokken actoren zijn er interviews bij zowel docenten als leerlingen afgenomen. De interviews zijn eind juni 2021 fysiek op de school de Nijeborg van scholengemeenschap RSG de Borgen in Leek afgenomen. Er is sprake van een exploratief onderzoek, omdat er nog weinig bekend is over formatief evalueren en de invloed hiervan op motivatie van leerlingen die zijn blijven zitten. Het onderzoek is dus verkennend van aard.

Respondenten

De interviews zijn afgenomen bij drie docenten en twee tl-leerlingen van scholengemeenschap de Nijeborg in Leek. De steekproef betreft een gelegenheidssteekproef en bestaat uit vijf respondenten. Met toestemming van de directie van RSG de Borgen zijn voor dit onderzoek namelijk drie docenten en twee zittenblijvers geïnterviewd die op de desbetreffende dag beschikbaar waren. Het doel was om drie docenten te interviewen die leerlingen in de klas hebben die zijn blijven zitten. Echter, er is een docent geïnterviewd die geen zittenblijvers in zijn klas heeft. Er was namelijk geen andere docent met zittenblijvers in zijn klas beschikbaar voor een interview. Om ook de gegevens van deze docent zo goed mogelijk te kunnen gebruiken bij het beantwoorden van de onderzoeksvraag, is deze docent gevraagd naar zijn verwachtingen omtrent formatief evalueren en de invloed hiervan op de motivatie van zittenblijvers.

Meetinstrument

Om een beeld te krijgen van de perceptie van docenten en leerlingen op formatief evalueren en de invloed hiervan op motivatie is gebruik gemaakt van interviews. Voor de drie interviews met de docenten is steeds eenzelfde interviewleidraad gebruikt. Voor het interview met de twee leerlingen is de interviewleidraad aangepast. Zo staan er bijvoorbeeld in de interviewleidraad voor leerlingen vragen over evaluatie in het algemeen en in de interviewleidraad voor docenten

vragen specifiek over formatief evalueren. Ook staan er in de interviewleidraad voor leerlingen vragen over autonomie, competentie en verbondenheid die niet in de interviewleidraad voor docenten staan. De interviewleidraden zijn vooraf inhoudelijk samengesteld uit interviewleidraden van voorgaande scriptie onderzoeken over formatieve evaluatie en uit theorie vanuit de literatuur. Het betreft semigestructureerde interviews, omdat er naast vaste vragen ook ruimte is geweest om door te vragen. Er is voor dit type interview gekozen, omdat er op deze manier de diepte in gegaan kan worden. Het eerste deel van het interview voor de docenten bestaat uit algemene vragen over de achtergrond van de docenten. Ook worden enkele vragen gesteld over de algemene mening over formatief evalueren. Vervolgens worden enkele vragen gesteld over de huidige stand van zaken omtrent formatief evalueren op de school. Daarop volgt een aantal vragen over de motivatie van leerlingen die zijn blijven zitten. Er worden namelijk in de literatuur verschillende uitspraken gedaan over de motivatie van leerlingen die zijn blijven zitten (Goos, Van Damme, Onghena, Petry, & de Bilde, 2013; Kretschmann, Vock, Lüdtke, Jansen & Gronostaj, 2019). Tot slot worden er enkele vragen gesteld over de verwachte ervaring van formatief evalueren met leerlingen die zijn blijven zitten. Uit het onderzoek van Boston (2002) blijkt namelijk dat formatief evalueren in het bijzonder zou kunnen helpen bij leerlingen die minder goed presteren.

Het eerste deel van het interview voor de leerlingen bestaat uit algemene vragen over de achtergrond van de leerlingen. Daarna worden enkele vragen gesteld over de huidige manier van toetsen op de school en hun ervaring hiermee. Daarop volgt een aantal vragen over de algemene motivatie van de leerlingen. Tot slot volgen enkele vragen omtrent de ervaring van autonomie, competentie en verbondenheid op de school. Autonomie, competentie en verbondenheid zijn de drie psychologische basisbehoeften die ten grondslag liggen aan motivatie (Deci & Ryan, 2000) en met formatief evalueren zou tegemoetgekomen kunnen worden aan deze drie basisbehoeften.

Procedure

Voor dit onderzoek is eerst literatuuronderzoek gedaan naar formatief evalueren en de invloed hiervan op motivatie. Ook is gekeken naar wat er al bekend is over formatief evalueren en de invloed hiervan op de motivatie van leerlingen die zijn blijven zitten. Vanuit dit literatuuronderzoek en vanuit interviewleidraden uit voorgaande scriptie onderzoeken over formatief evalueren is vervolgens een interviewleidraad opgesteld voor zowel de docenten als de leerlingen. Via professor Minnaert van de Rijksuniversiteit Groningen is een contactpersoon van RSG de Borgen toegewezen. Via deze contactpersoon is contact opgenomen met drie

docenten van de Nijeborg. Het contact met de twee tl-leerlingen die zijn blijven zitten is via een van deze docenten tot stand gekomen. Vervolgens zijn met de docenten en de leerlingen interviews ingepland. De twee leerlingen zaten vanwege gebrek aan tijd beiden in een interview. De interviews duurden ongeveer 20 tot 30 minuten en zijn met toestemming van de respondenten opgenomen, zodat deze later samengevat konden worden.

Data-analyse

Nadat de interviews zijn afgenomen, zijn deze aan de hand van de opnames samengevat. Vervolgens zijn de vier interviews op thematische wijze geanalyseerd (Boeije, 2002). De analyse van de interviews vond plaats door thema's met subcodes te formuleren en deze te koppelen aan passende fragmenten uit de interviews. De thema's zijn voortgekomen uit de interviewleidraden voor de docent en de leerling. De verschillende vragen in de interviewleidraden zijn namelijk te categoriseren tot de gekozen thema's. De subcodes zijn vervolgens tot stand gekomen tijdens het analyseren van de interview samenvattingen. Door middel van verschillende gekleurde markerings wordt duidelijk gemaakt welk fragment bij welk thema en welke subcode hoort. Voor deze analyse is gebruik gemaakt van het programma Word. De verschillende thema's en subcodes met de bijbehorende fragmenten zijn vervolgens per interview met elkaar vergeleken door te kijken naar verschillen en overeenkomsten.

Resultaten

Docenten

Mening wat betreft formatief evalueren

De eerste respondent geeft aan dat ze formatief evalueren een betere manier van evalueren vindt dan summatief evalueren. Ze zegt: *“Ik merk dat hier een cijfercultuur heerst bij de leerlingen.”* Voor een cijfer willen leerlingen wel wat doen, maar zodra geen cijfers gegeven worden zien leerlingen de noodzaak niet in van een toets of opdracht. Deze docent noemt dat het juist belangrijk is voor leerlingen om eigenaarschap te krijgen in wat ze doen, onafhankelijk van het krijgen van een cijfer voor een toets of opdracht. Daarbij noemt ze: *“Maar ik vraag me soms wel af of dat voor onze doelgroep altijd even helder is en of dat bij iedereen goed werkt.”*

De tweede respondent noemt de beweging naar formatief evalueren *“super positief.”* Docenten worden enthousiast van formatief evalueren: *“Want uiteindelijk willen we onze leerlingen zo goed mogelijk helpen, dat is wat je doet in het onderwijs. En als je daar handvatten voor krijgt, ja dat is natuurlijk heel mooi.”* Deze respondent noemt het proces van formatief evalueren *“docent eigen”*, omdat het bij het beroep als docent hoort. Echter, het heeft tijd nodig om daadwerkelijk met formatief evalueren aan de slag te gaan.

De derde respondent noemt dat hij het liefst ziet dat leerlingen leren van hun fouten en vragen stellen, maar dat dit niet in het type leerling zit.

Huidige stand van zaken omtrent evalueren

De eerste respondent geeft aan dat ze op school wel bezig zijn met formatief toetsen: *“het ervaren en op een andere manier kijken naar de kwaliteiten van leerlingen en feedback geven.”* Op de Nijeborg maken ze gebruik van ‘leerlingbespreking.nl’, een programma waarbij feedback wordt gevraagd van een vakdocent. Leerlingen krijgen hierbij feedback op hun werkhouding. De school is steeds meer bezig om dit in te bedden. Daarnaast is de school met een mentorcoach bezig: iedere leerling heeft een coach met wie wordt gekeken naar de kwaliteiten van de leerling aan de hand van feedback dat in het programma leerlingbespreking.nl komt. Ze licht hierbij toe: *“Elke vakdocent geeft duidelijk aan wat goed gaat, waar verbeterpunten in zitten en als coach maak je dan een plan van aanpak: hoe gaan we dit nou doen, hoe zorgen we dat je daar beter in wordt, heb je bijles nodig, heb je dit nodig... heb je dat nodig.”* De respondent geeft aan dat de school meer toe wil naar formatief evalueren. Er is op dit moment al een werkgroep ‘formatief toetsen’. De school wil namelijk niet blijven

hangen in de cijfercultuur: *“Minder toetsen moeten we ook gewoon doen en meer de kwaliteit van leerlingen inzetten.”* Ze geeft aan: *“...Als je summatief gaat toetsen en je moet... nee er zit veel meer in een kind, creativiteit... en dat komt dan niet tot uiting.”* Verder noemt ze: *“...waar zijn ze goed in, nou daar moeten ze ook in bloeien”,* en: *“Ik heb soms het idee dat we daardoor (door summatief te toetsen) niet het hele kind zien.”* De respondent geeft aan dat ze zelf soms doelopdrachten of praktische opdrachten geeft, zodat leerlingen hun kwaliteiten kunnen laten zien. Bij de praktische opdrachten van het vak economie laat ze leerlingen elkaar (peer)feedback geven, zodat er ook naar het leerproces gekeken wordt en niet alleen naar het eindproduct. Leerlingen kijken hierbij naar elkaars kwaliteiten. Ze heeft een beoordelingsrubrik, waarbij ze leerlingen op meerdere aspecten beoordeeld, waaronder samenwerking en creativiteit. Ze laat leerlingen presentaties of *itches* geven. Uiteindelijk worden de leerlingen beoordeeld met een cijfer. Ze laat leerlingen echter terugblikken: ‘wat ging er goed, wat minder en wat kan de volgende keer beter.’ Ze laat de leerlingen kijken naar wat ze geleerd hebben.

De tweede respondent noemt ook de werkgroep die zich bezighoudt met formatief evalueren. Hij noemt het zelf liever ‘formatief werken’: *“Formatief werken is echt, nou ja het is een manier van doen en die manier van doen... die uhm... die hebben we in eerste instantie ook onderzocht als werkgroep.”* De docenten in de werkgroep hebben gekeken naar de oorsprong van formatief evalueren en naar wat het precies inhoudt. Het proces van formatief evalueren noemt hij ‘*docent eigen*’: het hoort heel erg bij je beroep als docent. Er wordt gekeken naar wat de leerdoelen zijn voor leerlingen en de succescriteria die daarbij horen. Dus kijken naar wat het doel is, hoe daar naartoe gewerkt kan worden in bepaalde stappen en hoe de docent een leerling hierbij begeleidt. De Nijeborg is dit jaar bezig om de studiedagen formatief werken steeds een plek te geven. Afgelopen maart is er een studiedag geweest om docenten te bevragen over wat ze al weten over formatief evalueren en wat ze er al aan doen. Dit bleek best positief te zijn: *“Veel mensen doen er van alles mee, maar zijn nog niet heel bewust bezig met die methodiek, of ja methodiek... hoe moet je het noemen...manier van werken.”* Later is er nog een studiedag geweest om docenten het formatief werken te laten ervaren. Dit kwam tot stand door middel van kleine lessen van een half uur waarin heel duidelijk een leerdoel is gesteld met een aantal succescriteria om dit leerdoel te behalen. De respondent geeft aan: *“Ik denk dat nou ja vooral de werkgroep, de mensen die in die werkgroep zitten, we zijn met z’n vieren... dat dat ook docenten zijn die binnen hun lessen ook al heel bewust daar mee bezig zijn... aan het experimenteren.”* Het gemaakte werk van een leerling wordt via het programma lessonUp bekeken. LessonUp is een programma waarmee digitaal les gegeven kan worden. De docent

kan zijn theorie in dit programma kwijt en kan er vragen in plaatsen waar gelijk antwoord op gegeven wordt door leerlingen. Vervolgens kan feedback gegeven worden. In de lessen betekent dit dat er tijdens een moment waarop de docent wil dat de leerlingen iets laten zien of iets oefenen op individueel niveau gekeken kan worden wat de leerling inlevert. Op deze manier kan individueel feedback gegeven worden. Hij geeft aan: *“...dan krijgt een leerling ook het idee dat hij begeleid wordt.”* en licht daarbij toe: *“Het gevoel dat je écht zelf gezien wordt...ik denk dat dat heel erg bijdraagt aan de motivatie.”* Zo legt hij uit: *“Ik denk hoe beter je individueel kan sturen, hoe meer resultaat een leerling ook kan boeken...dus dat ze niet mee hoeven te varen op de gemiddelde uitleg, maar dat je gewoon echt even op individueel niveau aan kan sporen.”*

De derde respondent noemt dat middels de werkgroep formatief evalueren de school er langzamerhand steeds meer toe wil dat alle docenten formatief evalueren. De werkgroep is op dit moment bezig met informatie opzoeken en is aan het experimenteren met formatief evalueren. De opgedane informatie wordt vervolgens gedeeld met collega's. Zo heeft een aantal collega's ook al een les gegeven aan andere docenten om het formatief evalueren te ervaren. De Nijeborg is een voorloper op de andere zes locaties van de Borgen en de Nijeborg wil de andere scholen hierin meenemen. Deze docent denkt dat een aantal docenten eigenlijk al aan formatief evalueren doet, maar zich daar zelf niet van bewust is: *“Er wordt nog steeds veel getoetst, überhaupt door een cijfer te geven, heel veel zelfs, veel te veel ook... dat is een reden dat dit ook ontstaat.”* Er is daarbij nog weinig individuele begeleiding. Individuele begeleiding is volgens deze docent lastig, omdat de klassen erg groot zijn. Volgend jaar wil de school naar een ander type rooster toe, waarbij lesgegeven wordt tot kwart over twee en er daarna ondersteuningslessen gegeven worden. Leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben kunnen in kleine groepjes individuele begeleiding krijgen. Elk hoofdstuk wordt getoetst en afgesloten met een cijfer. Voor de toets is er een oefentoets waarbij leerlingen kunnen reflecteren op hun foute antwoord en vragen kunnen stellen. De docent geeft aan dat dit al een stukje individuele begeleiding is. Hij geeft aan dat leerlingen hieraan moeten wennen. Ook heeft deze docent een keer gewerkt met een leerdoelenlijst. Er werd gekeken naar wat de leerling beheerst en wat er nog nodig is om bij het leerdoel te komen.

Waar lopen docenten nu tegen aan?

De eerste respondent merkt dat docenten opgeslokt worden om individuele aandacht te geven aan leerlingen: *“Je moet op een andere manier aandacht geven, meer coachend. Dat is wel even een wisseling van je rol (als docent) in sommige gevallen.”* Docenten komen handen te kort om alle leerlingen persoonlijke aandacht te geven. Ze noemt: *“Ik denk dat heel veel collega’s wel willen formatief evalueren en de tijd ervoor nemen, maar soms ook niet goed weten hoe het moet.”* Daarnaast noemt ze dat formatief evalueren heel veel tijd kost. Met formatief evalueren moet een docent meer doen om goed feedback te kunnen geven. Er moet veel opgelet worden, want de docent moet ook bepaalde dingen terug kunnen geven aan leerlingen. Het is daarbij lastig om dertig leerlingen persoonlijk feedback te geven. De docent geeft aan dat ze het fijn zou vinden om wat voorbeeldopdrachten te zien. Daarnaast zou ze het fijn vinden om te weten hoe veel evaluatiemomenten er moeten zijn en welke aspecten behandeld moeten worden. Er zou volgens haar meer structuur aan het formatief evalueren gegeven moeten worden: *“Je moet wel iets van richtlijnen hebben... kaders.”* Daarbij geeft ze aan behoefte te hebben aan scholing over hoe formatief evalueren precies vormgegeven moet worden.

De tweede respondent noemt dat docenten tegen *‘Het stuk wat echt gepersonaliseerd moet zijn’* aan lopen. Hij licht toe: *“Dus als je gaat nadenken over uhm...voor iedereen een andere uitleg geven...is natuurlijk niet praktisch en gewoon ook niet haalbaar.”* Daarnaast noemt hij: *“Het formuleren van leerdoelen op zich is denk ik geen probleem...”* maar inzichtelijk maken wat de succescriteria zijn om de leerdoelen te behalen kan lastig zijn. Daarbij kost het ook tijd om deze succescriteria te ontwikkelen.

De derde respondent noemt dat docenten die niet in de werkgroep zitten er tegen aan kunnen lopen dat ze nog niet genoeg kennis hebben van de werkwijze van formatief evalueren. Het kan spannend zijn voor docenten, omdat ze niet goed weten hoe ze het formatief evalueren moeten aanpakken. Het is lastig voor docenten welke vragen ze precies moeten stellen aan leerlingen: *“...in coaching, daar ga ik zelf ook tegen aan lopen denk ik, want ik ben niet opgeleid als coach. Ik kan natuurlijk wel op een bepaalde manier vragen stellen, maar ik weet zeker dat ik daar wat in kan leren. Dus dat willen we volgend jaar ook gaan inzetten, dat er veel aandacht gaat komen voor coaching... en dan niet alleen voor het formatief werken, maar ook gewoon als mentor zijnde, als coach zijnde naar leerlingen toe... gewoon heel breed.”*

Motivatie van leerlingen die zijn blijven zitten

De eerste respondent geeft aan teleurstelling te zien bij de leerlingen. Jongens zijn over het algemeen iets minder serieus dan meisjes. Ze noemt: *“Als ze echt teruggezet zijn in niveau, dat is wel... dan is er wel echt een motivatieprobleem.”* Echter, de docent geeft aan dat ze niet een eenduidig antwoord kan geven over de motivatie van leerlingen die zijn blijven zitten. Ze noemt wel dat de leerlingen die zijn blijven zitten een beetje neerkijken op de klas waar ze in terecht komen, ze voelen zich wat ouder. In het volgende citaat licht ze toe: *“Je voelt je natuurlijk wel een vreemde eend in de bijt, een beetje een loser.”* De respondent noemt dat leerlingen soms blijven hangen in een negatieve modus: *“Soms moet er echt wel weer even een knopje om.”* Ze hebben soms het idee: *“Ik kan het toch niet.”* Er is toch iets wat ze onzeker heeft gemaakt.

De derde respondent merkt niet veel aan de motivatie van de leerlingen die zijn blijven zitten. Over de motivatie van zittenblijvers noemt hij: *“In vergelijking met andere leerlingen niet anders... tuurlijk zijn ze wel eens een keer niet gemotiveerd, maar dat hebben andere leerlingen ook wel.”* De docent ervaart geen demotivatie bij leerlingen die zijn blijven zitten.

Verwachte ervaring met formatief evalueren

De eerste respondent geeft aan dat leerlingen goed reageren op praktische opdrachten, omdat ze vrijheid ervaren. Eerder noemde deze docent dat er een cijfercultuur heerst onder leerlingen, maar de docent geeft aan dat leerlingen ook goed reageren op feedback. Ze licht toe: *“Helemaal afstappen van cijfers, ik denk ook niet dat dat goed is. Maar ik denk als je een goede balans (tussen cijfers en feedback) daarin hebt, dat dat zeker het enthousiasme van leerlingen ook ten goede komt.”* Ze geeft aan dat leerlingen veel leren van feedback verwerken. Op de vraag of de docent verwacht dat formatief evalueren invloed heeft op de motivatie van leerlingen antwoordt ze: *“Motivatie is iets wat binnen in je zit natuurlijk. En ja... de een heeft dat gewoon van nature veel meer dan de ander en het zijn natuurlijk pubers...Het is voor pubers lastig om iets motiverends te vinden in school...en ik denk helemaal met onze doelgroep, bb, kb en tl...en zou je dit vragen op Havo, ja dan heb je een heel ander type leerling.”* Ze noemt dat motivatie een moeilijk concept is. Als leerlingen meer eigenaarschap krijgen over hun leren zou het beter gaan. Motivatie moet volgens haar nog groeien. De meeste leerlingen kijken niet verder dan vandaag en vooral in de tijd van corona is de motivatie van leerlingen minder. De docent verwacht dat de leeropbrengsten goed zijn met formatief evalueren. Praktische opdrachten werken namelijk wel beter dan alleen maar theoretische opdrachten. Ervaring is belangrijk: zelf kijken wat goed is, wat minder. De docent geeft aan dat leerlingen meer betrokken zullen zijn,

omdat ze het wel echt willen snappen: *“Duidelijk hebben waarom je dingen moet doen en wat het jou kan opleveren of brengen, ik denk dat dat wel heel goed is.”*

De tweede respondent geeft aan dat leerlingen die zijn blijven zitten zeker wat met formatief evalueren kunnen: *“Ik denk echt dat ze er heel erg achter komen waar ze vastlopen, dus dat het zichtbaar wordt en juist het zichtbaar maken ervan betekent dus ook dat je dan iets hebt om aan te werken, dus dan kun je ermee aan de slag. Dat betekent niet dat ze dit gelijk gemotiveerd zullen doen...”* Maar bepaalde vakken hoeven leerlingen niet meer over te doen als ze deze al gehaald hebben. De leerling wordt niet meer afgerekend op de vakken die hij of zij al heeft gehaald. Dat geeft leerlingen volgens deze docent een positief gevoel. Als leerlingen op basis van de aspecten waar ze op vast lopen een begeleidingstraject starten dan weten ze hoe ze hun resultaat kunnen verbeteren. Hij noemt hierbij: *“en dat is natuurlijk wel mooi als je houvast creëert voor een leerling, dat ze weten hoe ze kunnen groeien.”* In zijn eigen lessen ervaart hij dat leerlingen merken dat ze beter worden op bepaalde vlakken. Hij zegt hierbij: *“Maar die (leerlingen) zien nog steeds heel erg twee cijfers veranderen. Dus een volgende stap voor mijzelf zou zijn om ook echt veel meer zichtbaar te maken nog van waar zit die verandering dan in, met scorebalkjes of emoji's of wat dan ook...”* De docent noemt dat er een overgang is van wat de klas moet kunnen naar wat de leerling zelf moet kunnen. Leerlingen zijn bewuster met hun eigen leerproces bezig. Dat werkt volgens deze docent goed voor leerlingen. Leerlingen geven namelijk zelf aan dat ze zijn gegroeid in de dingen waar ze specifiek in begeleid zijn.

De derde docent vindt het lastig om te beantwoorden wat formatief evalueren met de motivatie van zittenblijvers zal doen, omdat formatief evalueren nog niet veel gedaan wordt en leerlingen zich er niet van bewust zijn. Hij zegt: *“Uiteindelijk denk ik als het wat meer gemeengoed wordt, dan denk ik wel dat leerlingen weten waarom ze het (formatief evalueren) doen... als ze dat maar kunnen uitleggen en gaan uitleggen. Dan zullen ze echt begrijpen dat het echt noodzakelijk is dat je op die manier... want dan weet je gewoon hoe je er in staat, wat je wel kunt, wat je niet kunt, wat je dus nog moet verbeteren en waar je misschien zelfs even wat minder energie in kan steken, omdat je dat al beheerst.”* Deze docent verwacht dat het de motivatie vergroot, omdat leerlingen meer inzicht krijgen in waar ze in hun leerproces staan. Maar de docent heeft hierin tot nu toe nog niet wat gemerkt: *“...omdat het nog te weinig... ja we er te weinig bewust mee bezig zijn, laten we het zo zeggen. We doen het wel, maar we moeten ze er meer bewust van maken.”* De docent geeft dus aan dat formatief evalueren uiteindelijk wel motiverend zal werken als leerlingen meer bewust gemaakt worden van waarom ze het doen. De docent denkt dat de leeropbrengsten in het begin misschien wat achter blijven, omdat

er een omslag gemaakt moet worden: *“Het is natuurlijk best spannend in het begin, als je ook zegt van ja formatief, dat betekent dus niet meer summatief... ga je dan minder cijfers geven uhm... hoe verhoudt zich dat dan nog, wanneer ben je... wat ik vooral spannend vind is van wanneer ben je tevreden? Want je laat leerlingen toch wat lossen ofzo, als je geen cijfers meer geeft... je hebt iets minder de indruk van hé is het nou een zesje of is het een acht?”* De docent geeft aan dat leerlingen in het begin nog het idee kunnen hebben: *“geen cijfers meer... waar doe ik het voor?”* Hij geeft aan dat een deel van de leerlingen meer betrokken zal raken bij het leren, een ander deel van de leerlingen niet.

Leerlingen

Mening wat betreft evalueren

Beide leerlingen geven aan dat ze liever een toets hebben waarbij ze ook te horen krijgen wat ze nog moeten leren (feedback), zodat ze weten wat ze de volgende keer beter kunnen doen. De jongen geeft aan: *“Soms wordt iets fout gerekend en dan weet je niet waarom het fout is.”* Ze geven aan dat ze liever te horen krijgen waar ze aan kunnen werken. Ze geven aan dat feedback enigszins motiveert, omdat ze dan beter weten waar ze aan kunnen werken. Op de vraag of leerlingen moeite doen voor een opdracht of toets waar ze geen cijfer voor krijgen, antwoord een van de leerlingen: *“Als ik er geen cijfer voor krijg, niet per se. Ik doe er meer moeite voor als ik er wel een cijfer voor krijg.”* De andere leerling antwoordt: *“Als ik weet dat het meetelt op je cijferlijst dan maak ik het eerder dan als ik hoor dat het alleen maar om even in te leveren is en geen cijfer zou krijgen, dan denk ik zo van ja dan kan ik het ook wel gewoon een keertje laten.”* Een cijfer geeft volgens hen namelijk meer motivatie. Ze geven aan dat ze meer voor een toets of opdracht doen als ze bijvoorbeeld slecht staan voor een vak. Met een cijfer kunnen ze dat vak weer ophalen. Als de leerlingen weten dat ze ergens een cijfer voor krijgen steken ze zelf wel tijd en energie in hun studie. Ze worden gedreven door het krijgen van een cijfer: *“Een cijfer telt uiteindelijk mee.”* Voor beide leerlingen zou de ideale manier van toetsen een combinatie zijn van een cijfer en feedback. Ze geven aan dat het fijn zou zijn als leerlingen voor een toets of opdracht nog vragen kunnen stellen aan de docent.

Huidige stand van zaken omtrent evalueren

De leerlingen geven aan dat er bij bepaalde vakken met de hele klas nagekeken wordt en er de mogelijkheid is om vragen te stellen en bij andere vakken krijgen ze de toets terug en krijgen ze alleen een cijfer. Het komt het meest voor dat ze met de klas de toets nakijken. In de corona periode was het toetsen voornamelijk online. Feedback geven gebeurt meestal klassikaal. Individueel feedback vragen is hierbij mogelijk. Als ze feedback krijgen op een toets of opdracht doen ze er alleen wat meer voor als er weer een toets over komt.

Motivatie van zittenblijvers

De leerlingen geven aan dat ze met het warme weer en de vakantie die op komst is minder motivatie hebben. Ze geven aan dat het zittenblijven weinig invloed heeft op hun motivatie. De jongen geeft aan dat hij het studiejaar makkelijker vindt, omdat het weer hetzelfde lesprogramma is waardoor hij minder voor school hoeft te doen. Dit is voor hem wel

motiverend: *“Ja dat je wel gewoon weet waar het over gaat, meestal is het gewoon hetzelfde wat je weer leert.”* Het meisje geeft aan dat ze aan het begin van het schooljaar gemotiveerd was, maar nu minder. Ze geeft aan dat ze niet weet waardoor dit komt. Ze geeft aan dat het zittenblijven niet per se demotiverend is.

Mening over formatief evalueren

Het verschilt per leraar en per vak hoe veel keuzevrijheid ze ervaren. De leerlingen geven aan dat ze een beetje vrije keus wel fijn vinden: *“Dan is het toch wel wat leuker, dan kan je je eigen ding doen.”* Beide leerlingen geven aan dat ze aan kunnen wat er van hen op school gevraagd wordt. Feedback maakt hen duidelijk waar ze aan moeten werken. Op de vraag of leerlingen iets doen met de feedback die ze krijgen antwoord een van de leerlingen: *“Als ik er nog een toets over krijg dan doe ik er wel wat mee, maar als ik weet dat ik er dat hele jaar geen toets meer over krijg... over dat gedeelte... ja dan uhm... ben ik het weer snel vergeten.”* Op de vraag of ze meer gemotiveerd zijn om iets aan een toets of opdracht te doen als ze feedback krijgen, antwoord een van de leerlingen: *“Als ik weet wat ik moet maken en ik begrijp dat meer dan maak ik het ook sneller dan als ik het niet begrijp en ik weet niet wat ik moet doen.”* Ze geven aan dat ze van feedback leren: *“Want dan heb je ook gewoon meer dat je het echt wéét.”* De leerlingen geven aan dat ze het fijn vinden als een docent van een vak waar ze meer hulp bij nodig hebben meer betrokken bij hen zou zijn, omdat dit hen meer motiveert. Ze geven aan dat ze nu soms het gevoel hebben dat ze ‘aan hun lot overgelaten’ worden. De leerlingen verkiezen het krijgen van een cijfer boven het krijgen van feedback: *“Ik kies wel voor het cijfer, want dat geldt uiteindelijk wel meer...want feedback is wel leuk om te krijgen, want dan weet je waar je aan moet werken, maar met een cijfer... ja dat gaat uiteindelijk over je overgang, daar kan je meer mee.”* Ze geven aan dat ze zelf vragen stellen over wat er niet goed is als ze een lager cijfer hebben op een toets of opdracht.

Conclusie

In dit hoofdstuk wordt met enige voorzichtigheid bij elk thema een conclusie geformuleerd. Waar mogelijk worden deze conclusies gekoppeld aan de literatuur zoals eerder besproken in de inleiding of in het theoretische kader. Vervolgens wordt op basis van deze conclusies een antwoord op de onderzoeksvraag geformuleerd.

Docenten

Mening wat betreft formatief evalueren

Alle drie de docenten lijken positief te zijn over de werkwijze van formatief evalueren. De docenten geven aan dat de school niet wil blijven hangen in de cijfercultuur die nu nog heerst op de school. Formatief evalueren zou hierin een uitkomst kunnen bieden.

Huidige stand van zaken omtrent evalueren

Alle drie de docenten geven aan dat summatief evalueren momenteel nog de overhand heeft op de Nijeborg. Er zijn echter meerdere vormen waarmee de school laat zien dat ze bezig is het formatief evalueren in te bedden. Het verschilt per docent in hoeverre en waarin de docent gebruik maakt van formatief evalueren. Veel docenten zijn voor een deel al bezig met formatief evalueren, maar zijn zichzelf hier nog niet bewust van. Zo maken verschillende docenten gebruik van de programma's leerlingbespreking.nl en LessonUp. Daarnaast hebben leerlingen een mentorcoach met wie een plan van aanpak gemaakt wordt op basis van verbeterpunten voor leerlingen. Verder heeft de school de werkgroep 'Formatief werken' samengesteld waar momenteel vier docenten aan deelnemen. De informatie die in deze werkgroep wordt vergaard, wordt gedeeld met collega's, zodat op den duur alle docenten gebruik kunnen maken van formatief evalueren.

Waar lopen docenten nu tegen aan?

Twee van de drie docenten geven aan dat individuele aandacht aan alle leerlingen geven niet praktisch en niet haalbaar is. Deze docenten noemen daarbij dat formatief evalueren veel tijd kost. Daarnaast zijn twee docenten het eens dat formatief evalueren om een andere manier van aandacht geven vraagt, namelijk meer coachend. Een van deze docenten geeft daarom aan dat docenten op het gebied van coaching meer zouden kunnen leren. Verder geven twee docenten

aan dat er behoefte is aan duidelijke richtlijnen, omdat nog niet alle docenten goed weten hoe formatief evalueren precies werkt.

Motivatie van leerlingen die zijn blijven zitten

Net als in de literatuur die genoemd is in de inleiding of het theoretische kader zijn de meningen verdeeld over de motivatie van zittenblijvers. Zo geeft de eerste docent aan dat er sprake is van een motivatieprobleem bij zittenblijvers. Leerlingen zijn volgens haar onzeker geworden en kunnen hierdoor in een negatieve modus blijven hangen. Dit komt enigszins overeen met het onderzoek van Kretschmann, Vock, Lüdtke, Jansen en Gronostaj (2019), waarin staat dat zittenblijvers kunnen twijfelen aan hun eigen capaciteiten. De derde docent geeft aan dat hij geen verschil in motivatie ziet tussen zittenblijvers en andere leerlingen.

Verwachte ervaring met formatief evalueren

Alle drie de docenten geven aan dat er nog een cijfercultuur heerst onder de leerlingen. Uit het onderzoek van Deci en Ryan (2000) blijkt dat cijfers vaak voor extrinsieke motivatie zorgen. Uit de antwoorden van de respondenten kan opgemaakt worden dat de leerlingen op de Nijeborg vooral nog extrinsiek gemotiveerd zijn doordat ze leren voor een cijfer. Wat formatief evalueren zal doen met de motivatie van leerlingen die zijn blijven zitten vinden de drie respondenten lastig te beantwoorden. De eerste respondent geeft aan dat motivatie een drijfveer is van binnenuit. Zij verwacht dat motivatie moet groeien naarmate leerlingen meer eigenaarschap krijgen over hun leren. De derde respondent geeft aan dat leerlingen meer bewust gemaakt moeten worden van het feit dat docenten gebruik maken van formatief evalueren en waarom het gebruikt wordt. Net als in het onderzoek van Weurlander, Söderberg, Scheja, Hult en Wernerson (2012) geeft de tweede en de derde respondent aan dat formatief evalueren leerlingen beter laat begrijpen welke stof ze begrijpen en waar meer studie nodig is. Meer inzicht krijgen in waar ze op vastlopen zou volgens deze twee docenten de motivatie van zittenblijvers verhogen. Over wat formatief evalueren zal doen met de leeropbrengsten hebben de eerste en tweede docent een andere mening. De eerste docent verwacht dat de leeropbrengsten goed zullen zijn en de derde docent verwacht dat de leeropbrengsten eerst lager zullen zijn, omdat er een omslag gemaakt moet worden bij zowel docenten als leerlingen. Zowel de eerste als de tweede respondent geeft aan dat leerlingen meer betrokken zullen zijn met school, omdat leerlingen het als iets positiefs ervaren dat ze beter weten waar ze aan kunnen werken.

Leerlingen

Mening wat betreft evalueren

Voor beide leerlingen zou de ideale vorm van toetsen een combinatie zijn van feedback en een cijfer. Echter, uit de antwoorden van de leerlingen kan opgemaakt worden dat een cijfer hen meer motiveert dan feedback krijgen. Een cijfer bepaalt namelijk hun overgang, wat gezien kan worden als een externe motivator wanneer gekeken wordt naar de zelfdeterminatietheorie van Deci en Ryan (2000).

Huidige stand van zaken omtrent evalueren

Uit de antwoorden van de leerlingen blijkt dat er momenteel vooral klassikaal naar de gemaakte toets gekeken wordt. Hierbij is het vragen van individueel feedback wel mogelijk.

Motivatie van zittenblijvers

Beide leerlingen lijken niet gedemotiveerd te zijn door het zittenblijven. In tegenstelling tot de resultaten uit het onderzoek van Van Koppel (2015), blijkt het volgen van dezelfde leerstof juist motiverend te zijn voor een van deze leerlingen.

Mening over formatief evalueren

Uit de antwoorden van de leerlingen blijkt dat ze feedback fijn vinden, omdat ze dan beter begrijpen waar ze aan kunnen werken. Dit komt overeen met het onderzoek van Weurlander, Söderberg, Scheja, Hult en Wernerson (2012), waarin staat dat leerlingen bewuster worden van hun eigen leren. Echter, ze lijken het nut van feedback/ feedforward zonder het krijgen van een cijfer voor een toets of opdracht niet helemaal te begrijpen. Verder blijkt dat de leerlingen momenteel meer behoefte hebben aan betrokkenheid van hun docent.

De vraag die in dit onderzoek centraal staat is: *‘Welke invloed heeft formatief evalueren op de motivatie van tl-leerlingen die zijn blijven zitten?’* Om deze vraag te beantwoorden zal eerst een conclusie getrokken worden over de huidige stand van zaken omtrent formatief evalueren. Vervolgens wordt een conclusie getrokken over de verwachte invloed van formatief evalueren op de motivatie van tl-leerlingen die zijn blijven zitten.

Uit de resultaten blijkt dat er op de Nijeborg momenteel vooral nog sprake is van summatief evalueren, maar dat er al wel verschillende vormen zijn waarmee de school laat zien

dat ze bezig is het formatief evalueren in te bedden. Wat de implementatie van formatief evalueren lastig lijkt te maken zijn de klassengroottes die niet praktisch zijn voor het geven van individuele feedback, omdat individueel feedback geven veel tijd kost. Ook lijkt er nog veel behoefte te zijn aan scholing om te leren coachen en om duidelijke richtlijnen te krijgen voor formatief evalueren.

Met voorzichtigheid kan geconcludeerd worden dat formatief evalueren een positieve invloed zal hebben op de motivatie van tl-leerlingen die zijn blijven zitten, omdat zij hierdoor meer inzicht krijgen in hun leerproces. Een voorwaarde hiervoor lijkt te zijn dat de leerlingen bewust gemaakt moeten worden van waarom docenten aan formatief evalueren doen. In hoeverre zittenblijvers autonoom gemotiveerd zullen raken doordat formatieve evaluatie wordt toegepast, is op basis van de gegevens lastig aan te geven. Leerlingen lijken momenteel vooral extrinsiek gemotiveerd te zijn door het krijgen van cijfers die hun overgang bepalen. Formatief evalueren zou voor meer autonome motivatie kunnen zorgen, omdat het gevoel van autonomie en van competentie bij leerlingen inderdaad bevredigd lijkt te worden wanneer docenten meer gebruik maken van formatieve evaluatie. Om het gevoel van verbondenheid bij leerlingen te kunnen bewerkstelligen en dus meer autonome motivatie te kunnen bereiken, is betrokkenheid vanuit de docent naar individuele leerlingen die zittenblijven nog wel een aandachtspunt.

Discussie

Uit het onderzoek komen enkele aandachtspunten naar voren als gekeken wordt naar het implementatieproces rondom formatief evalueren. Een aantal problemen houdt namelijk verband met het implementatieproces. Net als uit de onderzoeken van Pol (2020) en van ten Brinke (2020) blijkt uit dit onderzoek dat formatief evalueren veel tijd kost, mede doordat de klassen erg groot zijn. Ook bleek net als uit het onderzoek van Pol (2020) uit dit onderzoek dat er onder docenten nog behoefte is aan scholing en duidelijke richtlijnen voor formatief evalueren. Om het implementatieproces rondom formatief evalueren dus te ondersteunen zou bijvoorbeeld op scholen meer aandacht gegeven kunnen worden aan het verkleinen van de klassengroottes om het geven van individueel feedback praktisch en haalbaar te maken. Daarnaast is het van belang dat er op scholen voldoende middelen beschikbaar zijn om formatief evalueren gemakkelijker toe te kunnen passen. Verder zou er aandacht mogen komen voor het professionaliseren van docenten door middel van bijvoorbeeld scholing over formatief evalueren, feedback/ feedforward geven en coaching. Door docenten op deze manier meer handvatten en duidelijke richtlijnen te geven kunnen docenten met meer vertrouwen gebruik maken van formatieve evaluatie en de zogenoemde rol van coach makkelijker op zich nemen.

Wanneer er een cijfercultuur heerst onder leerlingen op een school, dienen docenten er rekening mee te houden dat het tijd gaat kosten om effecten van formatief evalueren te zien op onder andere de leeropbrengsten en motivatie. Leerlingen zullen namelijk in eerste instantie veel blijven vragen naar cijfers en het nut van alleen feedback en feedforward niet geheel begrijpen. Om de omslag van cijfers geven naar feedback/ feedforward geven makkelijker te maken voor docenten is het allereerst belangrijk dat er binnen de school een gemeenschappelijk beeld bestaat van formatief evalueren. Daarnaast is het belangrijk om het leerproces voor docenten te versterken door te zorgen dat zij zelf kunnen kiezen in welk onderdeel van formatief evalueren zij zich willen bekwamen en dat ze daarnaast haalbare stappen kunnen zetten (Sluijsmans, 2020).

Echter, men kan zich afvragen in hoeverre geheel gestopt moet worden met het geven van cijfers. Uit een artikel van Onderwijs van Morgen (2021) blijkt namelijk dat cijfers kennis meetbaar maken voor zowel een leerling als een docent. Daarnaast zorgen cijfers voor inzet van leerlingen, omdat met het krijgen van een cijfer voor bepaalde stof aangegeven wordt dat die stof belangrijk is. Uit dit onderzoek blijkt dat voor leerlingen de ideale manier van toetsen een combinatie van feedback/ feedforward én een cijfer is. Het is dus van belang dat docenten hier ook rekening mee houden en dat er schoolbreed richtlijnen op dit punt komen

Sterke punten en beperkingen onderzoek

Een sterk punt aan dit onderzoek is dat er zowel docenten als leerlingen geïnterviewd zijn, zodat er verschillende percepties in kaart gebracht kunnen worden. Daarbij is gebruik gemaakt van semigestructureerde interviews, zodat er op bepaalde vragen dieper ingegaan kon worden om een compleet beeld te krijgen van de huidige situatie en de verwachtingen omtrent formatief evalueren. Daarnaast is een sterk punt van dit onderzoek dat de vragen in de interviewleidraden deels voortkomen uit voorgaande scriptieonderzoeken omtrent formatief evalueren en deels gebaseerd zijn op theorie uit de literatuur. Dit komt de validiteit ten goede, omdat begrippen die gebruikt worden in de vragen voortkomen uit onderbouwde theorie.

De betrouwbaarheid van dit onderzoek kan echter in twijfel getrokken worden, omdat de interviews slechts door een persoon uitgewerkt en geanalyseerd zijn. Het berekenen van een interbeoordelaarsbetrouwbaarheid is hierdoor niet mogelijk geweest. De uitwerking en analyse van de resultaten zijn gevoelig geweest voor eenzijdige interpretatie. Wanneer de resultaten door meerdere personen geanalyseerd zouden zijn, was er mogelijk een andere conclusie getrokken. Daarnaast zijn voor dit onderzoek slechts drie docenten en twee leerlingen geïnterviewd. Dit aantal is te laag om de resultaten te kunnen generaliseren naar de gehele RSG de Borgen. Deze beperkingen in het onderzoek vloeien voort uit de algehele restricties ten gevolge van de COVID-19 maatregelen en de zeer beperkte toegankelijkheid tot docenten en leerlingen.

Een andere beperking van dit onderzoek ligt in het proces van dataverzameling. Vanwege de omstandigheden omtrent corona kwamen er ook aanpassingen in welke personen hoe en wanneer geïnterviewd konden worden. Zo zaten de twee leerlingen samen in een interview. Zij hebben elkaar hierdoor mogelijk beïnvloed in het beantwoorden van de vragen. Daarnaast had een van de drie geïnterviewde docenten geen zittenblijvers in zijn klas, waardoor er vanuit deze docent geen antwoord gegeven kon worden op de motivatie van zittenblijvers. In vervolgonderzoek zou het daarom goed zijn om leerlingen apart van elkaar te interviewen en alleen docenten met zittenblijvers in de klas te interviewen om een zo nauwkeurig en betrouwbaar mogelijk beeld te krijgen.

Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Een aanbeveling voor vervolgonderzoek is om een grootschaliger onderzoek te doen naar de invloed van formatief evalueren op de motivatie van zittenblijvers. Een combinatie van kwalitatief en kwantitatief onderzoek zou een completer en betrouwbaarder beeld kunnen geven, omdat men met kwalitatief onderzoek de diepte in kan gaan en met kwantitatief onderzoek meer mensen kan bereiken. Het is hierbij belangrijk dat naast leerlingen alleen docenten met zittenblijvers in de klas meedoen aan het onderzoek.

Een tweede aanbeveling voor vervolgonderzoek is om alsnog te kijken naar de invloed van formatief evalueren op de motivatie van havoleerlingen die zijn blijven zitten, omdat het aantal zittenblijvers op dit niveau het hoogst is. Op deze manier kan er ook meer inzicht komen in het type leerling dat meer ontvankelijk is voor het krijgen van feedback en feedforward in plaats van het krijgen van een cijfer.

Literatuurlijst

- Boeije, H. (2002). A purposeful approach to the constant comparative method in the analysis of qualitative interviews. *Quality and Quantity : International Journal of Methodology*, 36(4), 391–409. <https://doi.org/10.1023/A:1020909529486>
- Boston, C. (2002) "The Concept of Formative Assessment, " Practical Assessment, Research, and Evaluation: Vol. 8, Article 9.
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2017, 1 december). *1 op 10 havo-jongens blijft zitten*. <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2017/48/1-op-10-havo-jongens-blijft-zitten>
- Chen, H, Lattuca, L, & Hamilton. (2008). Conceptualizing engagement: Contributions of faculty to Student Engagement in Engineering. *Journal of Engineering Education*, 97(3): 339-352.
- Clark, I. (2012). Formative assessment: assessment is for self-regulated learning. *Educational Psychology Review*, 24(2), 205–249.
- Deci, E.L., & Ryan, R.M. (2000). The ‘what’ and ‘why’ of goal pursuits: human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11, 227-268.
- Dixson, D. D., & Worrell, F. C. (2016). Formative and Summative Assessment in the Classroom. *Theory Into Practice*, 55(2), 153–159.
- El, R. P., Tillema, H., & van Koppen, S. W. M. (2012). Effects of Formative Feedback on Intrinsic Motivation: Examining Ethnic Differences. *Learning and Individual Differences*, 22(4), 449–454.
- Gniewosz, B., Eccles, J. S., & Noack, P. (2015). Early adolescents’ development of academic self-concept and intrinsic task value: The role of contextual feedback. *Journal of Research on Adolescence*, 25, 459 – 473. <http://dx.doi.org/10.1111/jora.12140>
- Goos, M., Van Damme, J., Onghena, P., Petry, K., & de Bilde, J. (2013). First-grade retention in the flemish educational context: effects on children's academic growth, psychosocial growth, and school career throughout primary education. *Journal of School Psychology*, 51(3), 323–347. <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2013.03.002>
- Hattie, J., & Anderman, E. M. (2013). International guide to student achievement. New York: Routledge.
- Hondrich, A. L., Decristan, J., Hertel, S., & Klieme, E. (2018). Formative assessment and intrinsic motivation: the mediating role of perceived competence. *Zeitschrift Für Erziehungswissenschaft*, 21(4), 717–734. <https://doi.org/10.1007/s11618-018-0833z>

- Kretschmann, J., Vock, M., Lüdtke, O., Jansen, M., & Gronostaj, A. (2019). Effects of grade retention on students' motivation: A longitudinal study over 3 years of secondary school. *Journal of Educational Psychology*, *111*(8), 1432–1446. <https://doi-org.proxy.ub.rug.nl/10.1037/edu0000353>
- Minnaert, A., & Odenthal, L. (Eds.) (2018). *Motivatatie is een werkwoord*. Amersfoort: CPS.
- Niemiec, C. P., & Ryan, R. M. (2009). Autonomy, competence, and relatedness in the classroom. *Theory and Research in Education*, *7*(2), 133–144. <https://doi.org/10.1177/1477878509104318>
- Nolen, S.B. (2011) The role of educational systems in the link between formative assessment and motivation. *Theory Into Practice*, *50*(4), 319-326, DOI: 10.1080/00405841.2011.607399
- Nout, C. (2018). *Aan de slag om zittenblijven te voorkomen*. VO-raad. https://www.voraad.nl/system/downloads/attachments/000/000/744/original/Handreiking_Voorkomen_Zittenblijven_januari_2019.pdf?1554715296
- O. (26 januari 2021). *Wat betekent doubleren of zittenblijven voor uw kind?* OCO. <https://www.onderwijsconsument.nl/wat-betekent-doubleren-zittenblijven/>
- OECD/CERI International Conference. (z.d.). *Assessment for Learning Formative Assessment*. Geraadpleegd op 18 mei 2021, van <https://www.oecd.org/site/educeri21st/40600533.pdf>
- Onderwijs van Morgen. (2021, 1 februari). *Cijfers: wel of niet in de ban?* Geraadpleegd op 9 januari 2022, van <https://www.onderwijsvanmorgen.nl/ovm/cijfers-wel-of-niet-in-de-ban/>
- Ozan, C., & Kincal, R. Y. (2018). The effects of formative assessment on academic achievement, attitudes toward the lesson, and self-regulation skills. *Educational Sciences: Theory and Practice*, *18*(1), 85–118.
- Pol, N.B. (2020, juni). *Van onderwijsvisie naar onderwijspraktijk? De implementatie van formatief toetsen op RSG de Borgen betreffende het vak Engels* (Bachelor scriptie)
- RSG de Borgen. (2020, 9 januari). *RSG de Borgen werkt samen met de RuG!* Geraadpleegd Van <https://www.rsgdeborgen.nl/rsg-de-borgen/nieuws/rsg-de-borgen-werkt-samen-met-de-rug>
- RSG de Borgen. (2021, May). *Jaarverslag 2020*. [https://cdn.w4u.site/rsgdeborgen/Media/Bestanden/21-22/2021%20rsg.Jaarverslag.Visueel-27.05.2021%20\(zonder%20Afier\)%20-%20publicatieversie.pdf](https://cdn.w4u.site/rsgdeborgen/Media/Bestanden/21-22/2021%20rsg.Jaarverslag.Visueel-27.05.2021%20(zonder%20Afier)%20-%20publicatieversie.pdf)

- RTL nieuws. (2017, September 1). *Zittenblijven kan heel goed zijn: “Ik weet nu beter wat ik wil studeren.”* <https://www.rtlnieuws.nl/gezin/artikel/2514261/zittenblijven-kan-heel-goed-zijn-ik-weet-nu-beter-wat-ik-wil-studeren>
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Intrinsic and extrinsic motivations: classic definitions and new directions. *Contemporary Educational Psychology*, 25(1), 54–67.
<https://doi.org/10.1006/ceps.1999.1020>
- Sanders, P. (2011). *Toetsen op school*. Arnhem: Cito.
- Schuit, H., de Vrieze, I., & Slegers, P. (2011). *Leerlingen motiveren: een onderzoek naar de rol van leraren*. Ruud de Moor Centrum – Open Universiteit.
- Simon, B. (2019). *The effect of formative assessment on student motivation and self-regulation* (Thesis, Concordia University, St. Paul). Retrieved from https://digitalcommons.csp.edu/teacher-education_masters/2
- Sluijsmans, D. (2020, augustus). *Toetsing als kans voor leren*. NRO.
- Spinath, B., & Spinath, F. M. (2005). Development of self-perceived ability in elementary school: The role of parents’ perceptions, teacher evaluations, and intelligence. *Cognitive Development*, 20, 190–204. <http://dx.doi.org/10.1016/j.cogdev.2005.01.001>
- Taras, M. (2008). Summative and formative assessment. *Active Learning in Higher Education*, 9(2), 172–192.
- Ten Brinke, M. (2020, juni). *Formatieve evaluatie bij RSG de Borgen. In kaart brengen van de praktijk* (Bachelor scriptie)
- Tight, M. (2019). Student retention and engagement in higher education. *Journal of Further and Higher Education*, 44(5), 689–704
<https://doi.org/10.1080/0309877X.2019.1576860>
- Van de Koppel, M. (2015, 17 april). *Effectiviteit zittenblijven in voortgezet onderwijs betwijfeld*. OCO. Geraadpleegd op 21 december 2021, van <https://www.onderwijsconsument.nl/twijfel-effectiviteit-zittenblijven-voortgezet-onderwijs/>
- Vansteenkiste, M., & Neyrinck, B. (2012). Optimaal motiveren van gedragsverandering. *Tijdschrift voor Psychotherapie*, 36(3), 171-189.
- Van Vuuren, D. & Van der Wiel, K. (2015). *Zittenblijven in het primair en voortgezet onderwijs. Een inventarisatie van de voor- en nadelen*. Den Haag: Centraal Planbureau.

- Veldman, S. (2020, juni). *Formatieve evaluatie in de praktijk. Een beschrijvend praktijkonderzoek naar de implementatie van formatieve evaluatie bij Geschiedenis* (Bachelor scriptie).
- Vogelzang, M. (2015, February). *Zittenblijven in het voortgezet onderwijs*. Inspectie van het onderwijs. <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/publicaties/2015/04/10/zittenblijven-in-vo>
- Wardani, A. D., Gunawan, I., Kusumaningrum, D. E., Benty, D. D. N., Sumarsono, R. B., Nurabadi, A., & Handayani, L. (2020). Student learning motivation: A conceptual paper. *Proceedings of the 2nd Early Childhood and Primary Childhood Education (ECPE 2020)*, 275–278. <https://doi.org/10.2991/assehr.k.201112.049>
- Weurlander, M., Söderberg, M., Scheja, M., Hult, H., & Wernerson, A. (2012). Exploring formative assessment as a tool for learning: students' experiences of different methods of formative assessment. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 37(6), 747–760. <https://doi.org/10.1080/02602938.2011.572153>
- Wheatley, L., McInch, A., Fleming, S., & Lord, R. (2015). Feeding back to feed forward: Formative assessment as a platform for effective learning. *Kentucky Journal of Higher Education Policy and Practice*, 3(2). https://rke.abertay.ac.uk/ws/portalfiles/portal/8566474/Lord_FeedingBackToFeedForward_Published_2015.pdf

Bijlage 1 – Interviewleidraad docenten

Goedemorgen, bedankt voor uw tijd. Ik ben Marianne en ik ben een student aan de Rijksuniversiteit Groningen. Ik schrijf een Bachelor thesis over formatief toetsen op RSG de Borgen. Mijn onderzoek gaat over de invloed van formatief evalueren op de motivatie van leerlingen die zijn blijven zitten. Daar ga ik in dit interview een aantal vragen over stellen. Dit gesprek zal ongeveer 30 minuten duren. Alle gegevens zullen vertrouwelijk behandeld worden en volledig geanonimiseerd gerapporteerd worden in mijn thesis. Om alle antwoorden goed te kunnen verwerken hoop ik dat u het goed vindt dat ik dit gesprek opneem. Na afloop van ons gesprek zal ik het gesprek uittypen. Heeft u vooraf nog vragen?

Algemeen

1. Welke opleiding heeft u genoten? En welke functie heeft u bij de Nijeborg? Hoe lang werkt u al in het onderwijs en aan welke klassen geeft u les?
2. Wat is volgens u formatief evalueren? Wat is het belangrijkste verschil met summatief evalueren?
3. Wat vindt u van de werkwijze van formatief evalueren?
4. Hoe denken uw collega's over formatief evalueren?

Ervaring leerkracht

5. Werkt u of uw team al met formatieve evaluatie? Zo nee → uitleggen wat formatief evalueren precies inhoudt.
6. Kunt u iets vertellen over de huidige stand van zaken m.b.t. evalueren/ Toetsen in uw klassen?
Hoe gaat de beoordeling van toetsen/opdrachten in zijn werk? Wordt het eindproduct nog nabesproken? Hoe gaat dat?
7. Bent u tevreden over de huidige vorm van evalueren (summatief) Waarover wel/ niet?
 - 1 a. Wat gaat er goed?
 - 2.b. Waar loopt u tegen aan? Welke oplossingen zijn er volgens u (nog niet)?
 - 3.c. Welke verschillende nadelen ervaart u?
 - 4.d. Wat denkt u dat er nog verbeterd kan worden?
- (8. Hoe verhoudt zich de benodigde tijd om een opdracht voldoende af te sluiten voor leerlingen zich tot de voorbereidingstijd bij formatieve evaluatie? Wat vindt u daarvan?)
9. Merkt u dat leerlingen veel vragen stellen, wanneer ze alleen een cijfer krijgen voor een opdracht? Hoe zit dat met leerlingen die zijn blijven zitten? Wat doen jullie daar mee?
10. Waarom zijn jullie nog niet begonnen met formatief evalueren? Wil de school wel naar formatief evalueren toe? Waarom wel/niet? Wat zijn de overwegingen om het (nog) niet in te voeren?

11. Als u formatief evalueren meer zou willen implementeren, waar zou u dan graag tips over willen ontvangen? // Wat is er nodig om formatief evalueren in te voeren?

Motivatie leerlingen

Deze vragen gaan specifiek over leerlingen die zijn blijven zitten.

12. Wat merkt u aan de motivatie van leerlingen die zijn blijven zitten? Welk verschil is er voorafgaand aan het blijven zitten en daarna?

13. Welke middelen zet u in om de motivatie van deze leerlingen te behouden of eventueel te verbeteren?

14. Welke methoden werken het best?

Verwachte ervaring met formatieve evaluatie

Deze vragen gaan specifiek over leerlingen die zijn blijven zitten. Ik vraag u naar uw verwachtingen omtrent formatieve evaluatie.

15. Hoe verwacht u dat leerlingen die zijn blijven zitten reageren op formatieve evaluatie? Verwacht u dat zij hetzelfde of verschillend reageren op formatieve evaluatie dan de normaal vorderende leerlingen?

16. Verwacht u dat formatieve evaluatie invloed heeft op de motivatie van leerlingen die zijn blijven zitten? Waarom denkt u dat?

17. Wat verwacht u te merken bij deze leerling qua leeropbrengsten?

18. Wat verwacht u te merken qua houding van deze leerlingen (tegenover leren)?

Slotvraag

19. Heeft u zelf nog iets toe te voegen in het kader van het onderzoek of heeft u nog vragen?

Bijlage 2 – Interviewleidraad leerlingen

Goedemorgen, bedankt voor je tijd. Ik ben Marianne en ik ben een student aan de Rijksuniversiteit Groningen. Ik schrijf een Bachelor thesis over formatief toetsen op RSG de Borgen. Mijn onderzoek gaat over de invloed van formatief evalueren op de motivatie van leerlingen die zijn blijven zitten. Daar ga ik in dit interview een aantal vragen over stellen. Dit gesprek zal ongeveer 30 minuten duren en het is volledig anoniem. Vind je het goed dat ik dit gesprek opneem? Na afloop van ons gesprek zal ik het gesprek uittypen.

Algemeen

1. Welke opleiding volg je/ op welk niveau zit je?

- vragen naar het zittenblijven

Met welke vakken gaat het goed en met welke juist niet zo goed? Waardoor komt dat volgens jou?

Evalueren op school

2. Op welke manier wordt er nu bij jullie op school getoetst? (Met cijfers of alleen met feedback?) Zijn er opdrachten/toetsen waarbij je moet laten zien wat je kan, zonder dat je een cijfer krijgt?

3. Is er volgens jou iets veranderd in de manier van toetsen op school?

- Is het iets van de laatste maanden/jaar? Of anders sinds corona?

4. Heb jij liever een toets/opdracht om te kijken wat je nog moet leren (formatief) of een toets/opdracht waar je alleen een cijfer (summatief) voor krijgt? Kan je ook uitleggen waarom?

a. Doe je moeite voor een opdracht/toets waar je geen cijfer voor krijgt?

5. Krijg je feedback op opdrachten en hoe ziet dit eruit?

6. Als je feedback op een opdracht/toets krijgt, in plaats van een cijfer. Wat doe jij hiermee?

7. Als je feedback op een opdracht/toets krijgt, ben je dan meer gemotiveerd om het volgende keer anders te doen?

a. Waarom wel/niet?

8. Hoe vind jij dat er op jouw school getoetst zou moeten worden en waarom?

Waar loop je nu tegen aan?

Motivatie algemeen

9. In hoeverre vind je dat je gemotiveerd bent voor school?

- Heeft het zittenblijven invloed (gehad) op je motivatie?

10. Waarom ben je in deze mate gemotiveerd voor school?

11. Merk je wel eens dat je minder gemotiveerd bent? Wat kan een leerkracht dan volgens jou doen om je meer te motiveren voor school?

12. In hoeverre denk je dat het krijgen van feedback invloed heeft op je motivatie?

Bij de volgende vragen vraag ik de leerling formatief evalueren in het achterhoofd te houden.

Autonomie

15. In hoeverre heb je het gevoel dat je op school zelf keuzes kan maken, oftewel het zelf kunnen bepalen wat je doet en hoe je iets doet? Bijvoorbeeld bij het maken van opdrachten.

16. Verschilt dit gevoel per leerkracht? En waardoor verschilt dat gevoel volgens jou?

17. In hoeverre kies je er zelf voor om tijd en energie in je studie te steken? En heeft het krijgen van feedback daar invloed op?

Competentie

18. In hoeverre heb je het gevoel dat je aankunt wat er van je gevraagd wordt? (Weet je door feedback beter waar je aan kunt werken?)

19. Heb je het gevoel dat je uitgedaagd wordt op school?

20. Verschilt dit gevoel per leerkracht? En Waardoor komt dat volgens jou?

Relatie

21. In hoeverre zijn je leerkrachten geïnteresseerd in je (denk aan leerproces)?
→ Wat doet dit met je motivatie?

22. Verschilt dit gevoel per leerkracht? En Waardoor komt dat volgens jou?

Slotvraag

23. Heb je nog iets wat je wil vertellen in het kader van het onderzoek of heb je nog vragen?

Bijlage 3 – Samenvatting en thematische analyse interviews

Interviews met docenten

Mening wat betreft formatief evalueren

Subcode: Mening wat betreft formatief evalueren + positief

Subcode: Mening wat betreft formatief evalueren + twijfelachtig

Subcode: Mening wat betreft formatief evalueren + knelpunten

Subcode: Mening wat betreft formatief evalueren + tips

Huidige stand van zaken omtrent evalueren

Huidige stand van zaken omtrent evalueren + wel formatief evalueren

Huidige stand van zaken omtrent evalueren + niet formatief evalueren

Motivatie van leerlingen die zijn blijven zitten

Subcode: Motivatie + laag

Subcode: Motivatie + neutraal

Verwachte ervaring met formatief evalueren

Subcode: verwachte ervaring met formatief evalueren + positief

Subcode: Verwachte ervaring met formatief evalueren + negatief

Subcode: verwachte ervaring met formatief evalueren + neutraal

Ervaring van leerlingen met evalueren

Subcode: ervaring van leerlingen met evalueren + gericht op cijfers

Samenvatting interview docent 1

Algemeen

De docent heeft eerst mavo, mbo-niveau 4 gedaan en is vervolgens administrateur geworden. Daarna heeft ze als politie gewerkt op de HRM-afdeling en was ze coördinator van het team. Uiteindelijk heeft ze een lerarenopleiding algemene economie hbo gedaan.

Ze werkt nu 6 jaar in het onderwijs. Ze geeft van de eerste tot en met de vierde les aan KB, BB en tl. Daarnaast geeft ze ICT in de eerste en voor de rest economie van het tweede tot en met het vierde leerjaar tl en ook KB. Verder geeft ze E&O (Economie en Ondernemen) als praktijkvak.

Huidige stand van zaken omtrent toetsen

De docent geeft aan dat ze op school wel bezig zijn met formatief toetsen: het ervaren en op een andere manier kijken naar de kwaliteiten van leerlingen en feedback geven. Feedback geven houdt in dat er wordt aangegeven waar een leerling goed in is, waar minder en waar de leerling aan kan werken zodat het leerdoel bereikt kan worden. Ze geeft aan zelf deels te weten wat formatief evalueren is. Ze noemt als belangrijkste verschil tussen formatief en summatief evalueren dat het met formatief evalueren niet zozeer gaat om cijfers maar meer om de vaardigheid en de basiskennis tot je nemen zodat het tot uitdrukking komt in hoe je handelt. Volgens haar zit het verschil er voornamelijk in dat je het leren als leerling ervaart.

Ze vindt formatief evalueren een betere manier van evalueren dan summatief evalueren.

Er heerst nu op de school een cijfercultuur: leerlingen willen vooral wat doen voor een cijfer. Deze docent vindt het juist belangrijk dat leerlingen eigenaarschap krijgen in wat ze doen, onafhankelijk van of ze een cijfer krijgen voor een toets of opdracht. Echter, ze vraagt zich af of formatief evalueren voor haar doelgroep wel helder is en of dat goed zou werken bij iedereen.

Op de Nijeborg hebben ze 'leerlingbespreking.nl', een programma waarbij feedback wordt gevraagd van een vakdocent. Leerlingen krijgen hierbij feedback op hun werkhouding. Als school zijn ze steeds meer bezig om dit in te bedden. Daarnaast is de school met mentorcoach bezig: iedere leerling heeft een coach met wie wordt gekeken naar de kwaliteiten van de leerling aan de hand van feedback dat in het programma leerlingbespreking.nl komt. De vakdocent geeft aan wat goed gaat, wat minder en waar verbeterpunten in zitten. Als mentorcoach maak je vervolgens een plan van aanpak om te kijken wat de leerling nodig heeft.

Andere docenten over formatief evalueren

Docenten zien in dat sommige dingen anders moeten. Als daar rust en tijd voor is, dan is dat te doen. Maar nu merken docenten dat ze opgeslokt worden om echt die individuele aandacht te geven. Als docent moet je op een andere manier aandacht geven, meer coachen. Dat is wisseling van rol als docent. Docenten komen handen te kort om alle leerlingen persoonlijke aandacht te geven. Veel collega's willen wel formatief evalueren en nemen de tijd er wel voor, maar ze weten niet precies hoe het moet. Leerlingbespreking.nl is een goed begin.

De school wil meer toe naar formatief evalueren. Er is een werkgroep 'formatief toetsen'. De school wil niet blijven hangen in de cijfercultuur. Minder toetsen en meer de kwaliteit van leerlingen inzetten. Er zit veel meer in een leerling en leerlingen kunnen bloeien. De docent geeft aan dat ze zelf soms doelopdrachten of praktische opdrachten geeft, zodat leerlingen hun kwaliteiten kunnen laten zien. Bij de praktische opdrachten van het vak economie laat ze leerlingen elkaar (peer)feedback geven, zodat er ook naar het leerproces gekeken wordt en niet alleen naar het eindproduct. Leerlingen kijken hierbij naar elkaars kwaliteiten. Ze heeft zelf als docent een beoordelingsrubriek, waarbij ze op meerdere aspecten beoordeeld (waaronder samenwerking en creativiteit). Ze laat leerlingen presentaties of pitches

geven. Uiteindelijk worden de leerlingen wel beoordeeld met een cijfer. Ze laat leerlingen echter wel terugblikken: wat ging er goed, wat minder, wat kan de volgende keer beter. Ze laat de leerlingen kijken naar wat ze geleerd hebben.

Waar loop je tegen aan?

Formatief evalueren kost heel veel tijd. Nakijken kost ook tijd, maar op een andere manier. Met formatief evalueren moet je veel meer doen om goed feedback te kunnen geven. Je moet veel opletten, want je moet ook bepaalde dingen terug kunnen geven aan leerlingen. Het is lastig om dertig leerlingen persoonlijk feedback te geven.

Waar zou je tips over willen ontvangen?

Ze zou het fijn vinden om wat voorbeeldopdrachten te zien. Daarnaast zou ze het fijn vinden om te weten hoe veel evaluatiemomenten er moeten zijn en welke aspecten behandeld moeten worden. Er zou meer structuur aan het formatief evalueren gegeven moeten worden. Er moeten richtlijnen zijn, zodat elke docent het op dezelfde manier doet. Tot slot geeft ze aan behoefte te hebben aan meer scholing over hoe formatief evalueren precies vormgegeven moet worden.

Motivatie van leerlingen die zijn blijven zitten.

De docent geeft aan teleurstelling te zien bij de leerlingen. Jongens zijn over het algemeen iets minder serieus dan meisjes. Vooral als de leerlingen teruggezet zijn in niveau (Bijvoorbeeld van Havo naar TI) is er echt sprake van een motivatieprobleem. Over het algemeen wordt er gedacht dat tl heel makkelijk is en dat valt dan tegen. Vaak zit het in hoe ze hebben geleerd (leer- en planvaardigheden). De docent geeft aan dat ze niet een eenduidig antwoord kan geven over hoe de motivatie is bij leerlingen die zijn blijven zitten.

Ze noemt wel dat de leerlingen die zijn blijven zitten een beetje neerkijken op de klas waar ze in terecht komen, ze voelen zich wat ouder. Leerlingen die zijn blijven zitten zijn een vreemde eend in de bijt, een beetje een loser. Leerlingen blijven soms hangen in een negatieve modus. Er moet soms even een knop om. Ze hebben soms het idee: 'ik kan het toch niet'. Er is toch iets wat ze onzeker heeft gemaakt. Desondanks doen ze soms juist stoer.

Welke middelen zet je in om motivatie te behouden?

Ze geeft aan een op een gesprekken in te zetten. Daarbij kijkt ze met de leerling hoe het gaat, wat de leerling moeilijk en makkelijk vindt. Wat doet de leerling nu anders? Wat heeft de leerling nodig? Is er hulp nodig bij het plannen? Ze geeft aan er wel boven op te zitten en sturing te geven.

Verwachtingen over formatief evalueren

De docent geeft aan dat leerlingen goed reageren op praktische opdrachten, ze ervaren vrijheid. Als er een goede balans is tussen feedback en cijfers komt dat het enthousiasme van leerlingen ten goede. Ze leren veel van feedback verwerken. Het is voor pubers lastig motivatie te vinden in school, vooral voor bk- en tl-leerlingen. Als leren minder goed gaat is school wel een ding. Motivatie is volgens haar een moeilijk concept. Als leerlingen meer eigenaarschap krijgen over hun leren zou dat beter gaan. Motivatie moet nog groeien. De meeste leerlingen kijken niet verder dan vandaag. Vooral met corona is de motivatie van leerlingen minder. Ze verwacht dat de leeropbrengsten goed zijn. Praktische opdrachten werken namelijk wel beter dan alleen maar theoretische opdrachten. Ervaring is belangrijk: zelf kijken wat goed is, wat minder. Feedback geven werkt wel. De docent geeft aan dat leerlingen meer betrokken zijn, omdat ze het wel echt willen snappen. Het duidelijk hebben waarom dingen gedaan moeten worden en wat het kan brengen is volgens haar heel goed voor leerlingen.

Tot slot geeft de docent aan dat leerlingen die zijn blijven zitten goed begeleid moeten worden. Er moet gekeken worden naar waar het mis ging en wat er anders kan.

Samenvatting interview docent 2

De respondent is vijf jaar docent op de Nijeborg. Hij heeft eerst in Rotterdam gewerkt als docent. Hij geeft wiskunde en economie en is een van de docenten uit de werkgroep formatief werken.

Huidige stand van zaken omtrent toetsen

De school is dit jaar begonnen met een werkgroep formatief evalueren. Hij noemt het zelf liever formatief werken. Formatief werken is een manier van doen. Deze manier van werken is onderzocht door de werkgroep. Ze hebben gekeken naar waar het vandaan komt en wat het precies inhoudt. Het proces van formatief evalueren noemt hij 'docent eigen', het hoort heel erg bij je beroep als docent. Er wordt gekeken naar wat de leerdoelen zijn voor leerlingen en de succescriteria die daarbij horen. Dus kijken naar wat het doel is, hoe daar naar toe gewerkt kan worden in bepaalde stappen en hoe je een leerling hierbij begeleidt. Deze docent noemt de beweging naar formatief evalueren 'super positief'.

Op de Nijeborg zijn ze dit jaar bezig om de studiedagen formatief werken steeds een plek te geven. Afgelopen maart is er een studiedag geweest om docenten te bevragen over wat ze al weten over formatief evalueren en wat ze er al aan doen. Dit bleek best positief te zijn: een aantal docenten zijn er al mee bezig, maar ze zijn zich nog niet echt bewust van de methode van formatief evalueren. Later is er nog een studiedag geweest om docenten het formatief werken te laten ervaren. Dit is gedaan door middel van kleine lessen van een half uur waarin heel duidelijk een leerdoel is gesteld met een aantal succescriteria om dit leerdoel te behalen. Op dit moment zitten er vier docenten in de werkgroep. Deze docenten zijn zelf al wel bewust met formatief evalueren bezig in hun lessen.

Hoe wordt formatief evalueren door leerlingen ervaren?

Leerlingen zijn nog erg gericht op cijfers. Leerlingen zien twee cijfers veranderen. Het zou goed zijn om een leerling inzichtelijk te maken waar de verandering in zit met bijvoorbeeld scorebalkjes of emoji's. Er moet niet alleen gekeken worden naar een testresultaat maar er moet nog verder ingezoomd worden op de succescriteria die erbij horen.

Wat doet het formatief evaluatie met de motivatie van leerlingen?

Deze docent geeft aan dat leerlingen zeker wat met formatief evalueren kunnen als ze weten waar ze op vastlopen en waar ze aan kunnen werken. Leerlingen merken dat ze beter worden op bepaalde vlakken. Het gaat meer van wat de klas moet kunnen naar wat de leerling zelf moet kunnen. Leerlingen zijn bewuster met hun eigen leerproces bezig.

Hoe ziet de individuele begeleiding eruit?

Het gemaakte werk van een leerling wordt via lessonUp bekeken. LessonUp is een manier om digitaal les te geven. De docent kan er zijn theorie in kwijt en kan er vragen in stoppen waar gelijk antwoord op gegeven wordt. Dan kan ook gelijk feedback gegeven worden. In de lessen betekent dit dat er tijdens een moment waarop de docent wil dat de leerlingen iets laten zien of iets oefenen op individueel niveau gekeken kan worden wat de leerling inlevert. Op deze manier kan individueel feedback gegeven worden. De leerling krijgt op deze manier het gevoel dat hij begeleid wordt. De leerling krijgt het gevoel dat hij zelf gezien wordt.

Wat is de verwachting van de invloed van formatief evalueren op leerlingen die zijn blijven zitten?

Deze docent geeft aan dat het heel goed kan werken voor leerlingen die zijn blijven zitten, omdat ze inzichtelijk krijgen waar ze op vast lopen. Het zichtbaar maken betekent ook dat je iets hebt om aan te werken. Leerlingen zullen waarschijnlijk niet gelijk gemotiveerd aan de slag gaan. Maar als leerlingen op basis van de aspecten waar ze op vast lopen een begeleidingstraject starten dan weten ze hoe ze hun resultaat kunnen verbeteren. Dat is fijn voor een leerling.

Waar lopen docenten tegen aan?

Docenten lopen tegen het stuk wat echt gepersonaliseerd moet zijn aan. Aan iedere leerling een andere uitleg geven is niet praktisch en niet haalbaar. Het formuleren van leerdoelen is volgens deze docent geen probleem, maar inzichtelijk maken wat de succescriteria zijn om de leerdoelen te behalen kan lastig zijn. Daarnaast kost het ook tijd om deze succescriteria te ontwikkelen.

Docenten worden enthousiast van formatief evalueren. Docenten willen leerlingen namelijk zo goed mogelijk helpen en het is heel fijn dat docenten daar nu wat handvatten voor krijgen. Alleen om er ook mee aan de slag te gaan heeft tijd nodig.

Samenvatting interview docent 3

De respondent is docent wiskunde en is een van de vier docenten uit van de werkgroep formatief evalueren.

De huidige stand van zaken omtrent toetsen

Middels de werkgroep formatief evalueren wil de school er langzamerhand steeds meer toe dat alle docenten formatief evalueren. De werkgroep is op dit moment bezig met informatie opzoeken en is aan het experimenteren met formatief evalueren. De opgedane informatie wordt vervolgens gedeeld met collega's. Zo heeft een aantal collega's ook al een lesje gegeven aan andere docenten om het formatief evalueren te ervaren. De Nijeborg is een voorloper op de andere zes locaties van de Borgen en de Nijeborg wil de andere scholen hierin meenemen. Deze docent denkt dat een heel aantal docenten eigenlijk al aan formatief evalueren doet, maar zich daar zelf niet van bewust is.

Er wordt nog veel getoetst met cijfers en er is nog weinig individuele begeleiding. Individuele begeleiding is lastig, omdat de klassen erg groot zijn. Volgend jaar wil de school naar een ander type rooster toe, waarbij les gegeven wordt tot kwart over twee en er daarna ondersteuningslessen gegeven worden. Leerlingen kunnen in kleine groepjes die extra ondersteuning nodig hebben individuele begeleiding krijgen. Elk hoofdstuk wordt getoetst en afgesloten met een cijfer. Voor de toets is er een oefentoets waarbij leerlingen kunnen reflecteren op hun foute antwoord en vragen kunnen stellen. Dit is al een stukje individuele begeleiding. Voor leerlingen is dit heel erg wennen. Ook heeft deze docent een keer gewerkt met een leerdoelenlijst. Er werd gekeken naar wat de leerling beheerst en wat er nog nodig is om bij het leerdoel te komen.

Waar lopen docenten tegen aan?

Docenten die niet in de werkgroep zitten kunnen er tegen aan lopen dat ze nog niet genoeg kennis hebben van de werkwijze van formatief evalueren. Het kan spannend zijn voor docenten, omdat ze niet goed weten hoe ze het formatief evalueren moeten aanpakken. Het is lastig voor docenten welke vragen ze precies moeten stellen aan leerlingen. Het stukje coaching is nog lastig. Deze docent noemt niet opgeleid te zijn als coach, wat het stukje coaching dus lastig maakt. Hier valt volgens de docent nog wat in te leren.

Volgend jaar wil de school meer aandacht geven aan coaching, niet alleen voor formatief werken maar ook voor mentoren.

Hoe kijken leerlingen aan tegen het krijgen van een cijfer?

Leerlingen stellen weinig vragen over hun cijfer. Een enkele keer vraagt een leerling waar het mis is gegaan. Maar over het algemeen wordt er zelden gevraagd waarom iets fout is. De docent wil het liefst dat leerlingen leren van hun fouten. Maar dat zit niet echt in dit type leerling. Er heerst heel erg een cijfercultuur.

Wat merk je aan de motivatie van leerlingen die zijn blijven zitten?

Deze docent merkt niet veel aan de motivatie van de leerlingen die zijn blijven zitten. Deze leerlingen gedragen zich niet anders dan andere leerlingen. Deze docent ervaart geen demotivatie bij leerlingen die zijn blijven zitten.

Hoe reageren leerlingen die zijn blijven zitten op formatief evalueren?

Dit vindt de docent lastig te beantwoorden, omdat het nog niet veel gedaan wordt en leerlingen zich er niet van bewust zijn. Als het wat meer gemeengoed wordt dan weten leerlingen waarom

het formatief evalueren gedaan wordt. Ze zullen dan begrijpen waar ze nog aan kunnen werken en waar ze eventueel minder energie in hoeven te steken. Deze docent verwacht dat het de motivatie vergroot, omdat leerlingen meer inzicht krijgen in waar ze in hun leerproces staan. Maar de docent heeft hierin tot nu toe nog niet wat gemerkt. Als leerlingen meer bewust gemaakt worden van waarom formatief evalueren gedaan wordt, kan de motivatie vergroot worden.

Het is lastig als docent wanneer je tevreden bent als je leerlingen geen cijfer geeft. Je laat leerlingen wat lossen. Deze docent vindt het moeilijk aan te geven wat formatief evalueren zal doen met de leeropbrengsten. Hij denkt dat de leeropbrengsten in het begin misschien zelfs wat achter blijven, omdat er een omslag gemaakt moet worden. De docent vindt het lastig aan te geven wat formatief evalueren met de betrokkenheid van leerlingen zal doen. Hij geeft aan dat een deel van de leerlingen inderdaad meer betrokken zal raken bij het leren, een ander deel van de leerlingen niet.

Interview met leerlingen

Mening wat betreft evalueren

Subcode: Mening over evalueren + positief over feedback

Subcode: Mening over evalueren + positief over cijfer

Subcode: Mening over evalueren + ideale vorm van evalueren

Huidige stand van zaken omtrent evalueren

Motivatie van leerlingen die zijn blijven zitten

Subcode: Motivatie van leerlingen die zijn blijven zitten + lage motivatie

Subcode: Motivatie van leerlingen die zijn blijven zitten + zittenblijven motiverend

Subcode: Motivatie van leerlingen die zijn blijven zitten + zittenblijven geen invloed

Mening over formatief evalueren

Subcode: Mening over formatief evalueren + positief

Subcode: Mening over formatief evalueren + negatief

Samenvatting interview twee leerlingen

Algemeen

Beide leerlingen zitten nu in het tweede jaar van tl. Ze zijn vorig jaar blijven zitten. De jongen is van 1 Havo naar 2 tl gegaan. Het meisje van 2 Havo naar 2 tl.

Ze geven beiden aan dat het met elk vak goed gaat. Doordat ze een jaar lager zitten is het veel herhaling en dus makkelijker.

Huidige stand van zaken omtrent toetsen

Bij bepaalde vakken kijken ze met de hele klas na en is er de mogelijkheid om vragen te stellen en bij andere vakken krijgen ze de toets zelf terug en krijgen ze alleen een cijfer. Het komt het meest voor dat ze met de klas de toets nakijken. In corona periode was het toetsen voornamelijk online.

Beide leerlingen geven aan dat ze liever een toets hebben waarbij ze ook te horen krijgen wat ze nog moeten leren (feedback), zodat ze weten wat ze de volgende keer beter kunnen doen. Soms wordt iets fout gerekend en dan weten ze niet waarom. Dus ze hebben liever dat ze weten waar ze aan kunnen werken.

Beide leerlingen geven aan geen moeite te doen voor een toets of opdracht waar ze geen cijfer voor krijgen. Ze doen meer moeite voor een toets of opdracht als ze wel een cijfer krijgen. Een cijfer geeft namelijk meer motivatie. Ze geven aan dat ze meer voor een toets of opdracht doen als ze bijvoorbeeld slecht staan voor een vak. Met een cijfer kunnen ze dat vak dan weer ophalen.

Feedback geven gebeurt meestal klassikaal. Individueel feedback vragen is hierbij wel mogelijk. Als ze feedback krijgen op een toets of opdracht doen ze er alleen wat meer voor als er weer een toets over komt. Ze geven wel aan dat feedback enigszins motiveert, omdat ze dan beter weten waar ze aan kunnen werken.

Voor beide leerlingen zou de ideale manier van toetsen een combinatie zijn van een cijfer en feedback. Daarbij zou het fijn zijn als leerlingen voor een toets of opdracht nog vragen kunnen stellen aan de docent.

Huidige motivatie

De leerlingen geven aan met het warme weer en de vakantie die op komst is minder motivatie te hebben. Ze geven aan dat het zittenblijven weinig invloed heeft op hun motivatie. De een geeft aan dat het makkelijker is, omdat het weer hetzelfde lesprogramma is waardoor hij minder voor school hoeft te doen. Dit is voor hem wel motiverend. Het meisje geeft aan dat ze aan het begin gemotiveerd was, maar dat is nu minder. Ze weet niet waardoor dit komt. Ze geeft aan dat het zittenblijven niet per se demotiverend is.

Aan het begin van het jaar is de motivatie het hoogst.

Een leerkracht kan volgens hen niet iets doen om hen meer te motiveren. Een leerling geeft aan dat minder huiswerk meer zou motiveren.

Autonomie

Het verschilt per leerkracht hoe veel keuzevrijheid er per opdracht is. Bij sommige vakken staan bepaalde zaken van tevoren vast en bij andere vakken niet. Meer keuzevrijheid is volgens beide leerlingen motiverender.

Als de leerlingen weten dat ze ergens een cijfer voor krijgen steken ze zelf wel tijd en energie in hun studie. Ze worden gedreven door het krijgen van een cijfer.

Competentie

Beide leerlingen geven aan dat ze aan kunnen wat er van hen op school gevraagd wordt.

Feedback maakt hen wel duidelijk waar ze aan moeten werken. Ze geven aan wel echt van feedback te leren. Het verschilt per vak hoe veel ze uitgedaagd worden. Duits en Engels is voornamelijk stampwerk, maar wiskunde is veel moeilijker.

Relatie

Beide leerlingen geven aan dat docenten niet veel naar ze vragen. Soms vragen docenten hoe het met hun cijfers gaat of vragen ze of ze wel over gaan. Voor de rest niet wordt er weinig naar ze gevraagd.

De leerlingen geven aan het wel fijn te vinden als een docent van een vak waar ze minder goed voor staan wel meer betrokken bij hen zou zijn. Dat zou hen wel meer motiveren. Ze geven aan nu soms het gevoel te hebben dat ze 'aan hun lot overgelaten' worden.

Slot

De leerlingen verkiezen het krijgen van een cijfer zeker boven het krijgen van feedback. Ze geven aan dat ze zelf vragen naar wat er niet goed is als ze een lager cijfer hebben.